قوتابخانەی ستۆیکی و ستۆیکیسیزم، کاریگەری لە فەلسەفەی ڕۆژئاوایی دا… شرۆڤە و توێژینەوەی: دڵشاد کاوانی

ستۆیسیزم، قوتابخانەیەکی فەلسەفەی یۆنانییە کە لە جیهانی کۆنی ڕۆما و یۆنان تا سەدەی سێیەمی زایینی گەشەی کرد.

ستۆیسیزم لە ئەسینای پایتەخت لە سەرەتای سەدەی سێیەمی پێش زایین لەلایەن ئەسینا کەنعانییەوە دامەزراوە، کە بە توندی لە ژێر کاریگەری هەندێک فێرکاری سوکراتدا بووە. لە بەرامبەردا فیزیای ستۆیکی لەسەر بنەمای فێرکاری هێراکلیتەس دامەزراوە. ستۆیسیزم، لە سەرووی هەموو شتێکەوە، فەلسەفەی ئەخلاقی کەسییە کە لە سیستەمی لۆژیکی و تێڕوانینی خۆیەوە بۆ جیهانی سروشتی پێکهاتووە.

بەپێی فێرکردنەکەی، ڕێگای بەختەوەری ئەوەیە کە خەڵک ئەم ساتەوەختە وەک دیاری وەربگرین، نەک ئازادی بە خۆمان بدەین بە کۆنترۆڵکردنی هەستەکانی وەک بەدواداچوون بە چێژ یان ترس لە ئازار، بە ئەوەی پشکی خۆمان لە جیهان و بەشداریکردنمان لە خەبات بە سروشت، لەسەر بنەمای مامەڵەکردنی دادپەروەرانە لەگەڵ ئەوانی تر.
ستۆیکەکان بە تایبەتی لەوە بەناوبانگن کە مرۆق "تاکە چاکەیە" و شتە دەرەکییەکانی وەک تەندروستی و سامان و چێژ لە ڕاستیدا باش نین یان خراپ نین، بەڵکو وەک "ئامرازێک بۆ ئەنجامدانی چاکە" بەهایان بۆ دانراوە. بەم پێیە نەریتی ستۆیسیزم لەگەڵ ئەخلاقی ئەرستۆ، دیدێکی بنەڕەتی و بنەڕەتی بۆ ئەخلاقی چاکەی ڕۆژئاوا پێکدەهێنێت .
هەروەها ستۆیکەکان پێیان وابوو کە هەندێك هەست و سۆزی وێرانکەر بەهۆی هەڵەی ئیستدلالەوە دروست دەبن، کە پێیان وابوو کە مرۆڤەکان دەبێ هەوڵی پشتگیریکردنی ئیرادەیەکی "سروشتی" بدەن (کە پێی دەوترێت پرۆهایرێسیس) واتا (لێکدانەوەی ئەم دروشمە دەتوانێت دیاردە جیاوازەکان ڕوون بکاتەوە). ئەوان وای بۆچوون کە فەلسەفەی مرۆڤ لە شێوازی ژیانیدا بە باشترین شێوە ڕەنگ دەداتەوە نەک لە قسەکانیدا.

بۆ ئەوەی مرۆڤ ژیانێکی باش بژی، پێویستە لە یاساکانی ڕێکخستنی سروشتی تێبگات، چونکە ستۆیکەکان لەسەر ئەوە هاوڕابوون کە ڕێگ و ڕیشەی هەموو شتێک بە سروشتەوە بەستراوەتەوە.
زۆرێک لە ستۆیکییەکان وەک سێنێکا و ئیپیکتیتەس دەیانگووت کە پیاوی دانا دەبێ لە بەرامبەر ناخۆشیدا لە ڕووی سۆزدارییەوە جێگیر بێت، چونکە "تەنیا خێر هەیە بۆ بەختەوەری". ئەم باوەڕە هاوشێوەی دەستەواژەی "ئاشتی ستۆیکی" یان "سەبرێکی ستۆیکی"یە، بەڵام ئەم دەستەواژەیە تەنیا لەلایەن هەموو ستۆیکییە "ئەخلاقییەکانی ڕادیکاڵ"ەوە دەتوانرێت بە تەواو ئازاد هەژمار بکرێت و ئەو تێڕوانینە لەخۆناگرێت کە هەموو ناتەواوییە ئەخلاقییەکان بە تەواوی بێکەڵکن.
لە سەرەتای دامەزراندنیەوە، باوەڕی ستۆیکی لە ئیمپراتۆریەتی ڕۆمدا بەربڵاو بووە، ئیمپراتۆر مارکۆس ئاوریلیۆس لەنێو لایەنگرانیدا بووە. کاتێک مەسیحییەت لە سەدەی چوارەم بوو بە ئایینی دەوڵەت، ئاراستەی ستۆیکیزم بە سەختی دەرکەوت. بەدرێژایی سەدەکان چەندین جار بەرزبووەتەوە، بەتایبەتی لە سەردەمی ڕێنێسانس (نیو-ستۆیکیزم) و سەردەمی نوێ (ستۆیکیزمی ئێستا) کە شایەنی سەرنجی لێ گرتنە.

▪ **ئیتیمۆلۆژی ستۆیکیسیزم.**

وشەی "ستۆیک" لە وشەی یۆنانی کۆن stōïkos وەرگیراوە کە بە واتای "ستۆیک [پۆرتیک یان بوەرتر]" دێت. وشەی یۆنانی بۆ پێکیلی ستۆیکی لە ئەسینا، یان شوێنێک کە پێی دەوترێت "ستۆای رازاوە"، لەلایەن فەیلەسوف کیتیۆس زینۆنەوە فێرکرابوو، کە لە سەردەمی خۆیدا لێرەدا ستۆیکیزمی دامەزراند.

▪ **خاڵە سەرەکییەی ستیۆکیسیزم.**

فەلسەفە بەڕێنی مرۆڤ نادات هیچ کام لە شتە دەرەکییەکان دابین بکات، ئەگەرنا ئەو ئەبژەی لە دیوەکەی تری بابەتەکەدا دەناسیەوە کە لەگەڵیدا دەگونجێت. ماددەی دارتاش وەک دار وایە، برۆنزی پەیکەرتاشەکە، بابەتی هونەری ژیان، ژیانی هەموانە.

▪ **ئیپیکتێر، گوتارەکانی ستۆیکی.**

ستۆیکەکان ڕوانگەیەکی یەکگرتوویان پێشکەش بە جیهان کرد بە لۆژیکی فۆرماڵی و فیزیای مۆنیستی و ئەخلاقی سروشتی. لە نێویاندا جەختی لەوە کردەوە کە ئەخلاق جێگەی سەرنجی سەرەکی مەعریفەی مرۆڤە. بەڵام

فێرکاریی فەلسەفییەکانی ئەوان زیاتر جێگەی سەرنجی فەیلەسوفەکانی دواتر بوو.

▪ **ئەخلاق لە ستۆیسیزم.**

ستۆیسیزم فەرت دەکات کە پێویستە پەرە بە خۆکۆنتڕۆڵکردن و خۆکۆنتڕۆڵ بدەیت بۆ ئەوەی بەسەر هەست و سۆزە تێکدەرەکاندا زاڵ بیت؛ بە پێی ئەم فەلسەفەیە، پاک بوون و خاوەن بیری ڕاست ڕێگەمان پێدەدات لە عەقڵی گشتگیر (لۆگۆس) تێبگەین.
لایەنی سەرەکی ستۆیکیزم باشترکردنی خۆشگوزەرانی ئەخلاقی و ئەخلاقی مرۆڤە: "میهرەبانی ئەو ئیرادەیە کە لەگەڵ سروشتدا هاوئاهەنگە." ئەم پرسە بە بواری پەیوەندییەکانی نێوان کەسیش دەگرێتەوە؛ "ئازادی لە ئیرەیی و ئیرەیی و ئیرەیی" تەنانەت لە کۆیلەبوون بۆ کۆیلەکان، چونکە هەموو مرۆڤەکان لە سروشت دەرچوون.
ئەخلاقی ستۆیکی بانگەشە بۆ ڕوانگەیەکی دیاریکراو دەکات، واتە ڕووداوەکان پشت بە هەندێک مەرجی پێشوەختە دەبەستن؛ سەبارەت بەو کەسانەی کە فەزیلەتی ستۆیکیزمیان نییە، کلینز جارێک وتی: "پیاوێکی خراپەکار وەک سەگێک کە بە گالیسکەکەوە بەستراوەتەوە، ناچارە بچێتە هەر شوێنێک بچێت". لە بەرامبەردا ستۆیکی خێرخواز، ئیرادەی خۆی دەگۆڕێ و لەگەڵ جیهاندا دەیگونجێنێت، و بە گوێرەی ئیپیکتیتۆس "نەخۆش، بەڵام دڵخۆش، لە مەترسیدایە، بەڵام هێشتا دڵخۆشە، لە جێگەی مەرگدا، بەڵام هێشتا دڵخۆشە، نەفرەت لێکراو، دڵخۆش، دەربەدەر، بەڵام بەم شێوەیە، ئیرادەیەکی تاکەکەسی "تەواو سەربەخۆ" دروست دەکات، لە هەمان کاتدا گەردوونێک "بە توندی لەلایەن یەک یەکە دیاری کراوە".. دواتر ئەم بۆچوونانە بە "پانتائیزمی کلاسیکی" ناوزەد کران (لەلایەن فەیلەسوفی هۆڵەندی باروخ سپینۆزا وەرگیراوە).

▪ **مێژووی ستۆیسیزم.**

ستۆیکیزم پێش هەموو شتێک لە نێو نوخبەی خوێندەواری جیهانی هێلینیستی و ئیمپراتۆریەتی ڕۆمدا بەناوبانگ بوو.]

لە نزیکەی ساڵی ٣٠١ پێش زایین دەستی پێکرد، زینۆ ستۆا دەستی کرد بە فێرکردنی فەلسەفەی خۆی لە پۆیکیلە ("ستۆای ڕازاوە"). ئەم شوێنە، واتە بە ڕێزلێنان لە ستوا، دەستی کرد بە ناونانی فەلسەفە ستۆیسیزم (ستۆیکیزم). زینۆن بە پێچەوانەی قوتابخانە فەلسەفییەکانی دیکەی ئەو سەردەمە، وەک ئیپیکوریەکان، بڕیاریدا

فێرکارییەکانی بە ئاشکرا بڵاوبکاتەوە. لە بەرامبەردا ستۆا لەم ستوونە کراوەیەدا شوێنێکی هەیە کە ڕووی لە گۆڕەپانی سەرەکی ئەسینای پایتەخت کردووە، ئاگۆرا.

بیرۆکەکانی زینۆن لە کینیکەکانەوە سەریان هەڵداوە و دامەزرێنەریان ئەنتیشێن خوێندکاری سوکرات بووە. کاریگەرترین لایەنگری زینۆن، کریسیپۆس، ئێستا خەریکی پێکهێنانی ئەو شتەیە کە پێی دەوترێت ستۆیکیزم. سەرنجی دوا ستۆیکی ڕۆمانی ئەوە بوو کە بە هاوئاهەنگی لەگەڵ گەردووندا بژین (هیچ کۆنتڕۆڵێکی ڕاستەوخۆ بەسەریدا نییە).

زانایان بەگشتی مێژووی ستۆیسیزم بەسەر سێ قۆناغدا دابەش دەکەن:

-یەکەم:. ستۆای پێشوو، لە زینۆنی دامەزرێنەرەوە تا ئەنتیپاتەر.
-دوو□م:. ست□ای ناو□□است و پان□تی□س و پ□زید□نی□م ل□خ□د□گر□ت.
-س□ی□م :. ه□ر د□چن□ ق□ناغی دوو□میان بریتین ل□ ست□ا، موس□نیۆس ڕوفۆس، سێنێکا، ئێپیکتێتۆس و مارک ئاوریلیۆس.
هیچ کام لە خزمەتەکانی فەیلەسوفەکانی ستۆیکی کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دوو قۆناغی یەکەم بە تەواوی نەپارێزراوە. تەنیا دەقە ڕۆمانییەکانی کۆتایی سەردەمی ستۆیکی لە ژیاندا ماوون.

–لۆژیکی دەربڕین لە ستۆیکی.

یەکێک لە مامۆستاکانی زینۆن بە ناوی دیۆدۆرۆس کرۆن فۆرمێکی لۆژیکی داهێنا و پەرەی پێدا کە ئێستا پێی دەوترێت لۆژیکی لۆژیکی پرۆپۆزیناڵ، کە زۆر جیاوازە لە لۆژیکی چەمکەکانی ئەرستۆ، کە لەسەر بنەمای لێکدانەوەکان دامەزراوە. دوای ما□ی□ک، کریسیپۆس سیستەمێکی پەرەپێدا کە دواتر بە لۆژیکی ستۆیکی ناسرا، کە سیلابیستیکی ستۆیکی لەخۆگرتبوو کە دەکرا بە "ڕکابەری" سیلۆجیزمەکانی ئەرستۆ هەژمار بکرێت. لە سەدەی بیستەمدا، گرنگیدان بە لۆژیکی ستۆیکی دووبارە سەریهەڵدایەوە، چونکە لەم کاتەدا خزمەتگوزارییە گرنگە نوێیەکان لە لۆژیکدا لەسەر بنەمای لۆژیکی لێکدانەوە بوو. بە گوێرەی سوزانا ب□ب□زن، "لێکچوونە سەرنجڕاکێشەکانی نێوان لۆژیکی فەلسەفی هریسیپ و ئەو لۆژیکە کە لەلایەن گۆتلۆب فرێجەوە پەرەی پێدراوە، بە تایبەتی سەرنجڕاکێشن."

ب□ب□ز□ن هەروەها ئاما□□ ب□وە دەکات: "هریسیپ لە ٣٠٠ کتێبە بەرگییەکەیدا کتێبێکی نووسیوە کە باس لە نزیکەی هەموو بابەتێکی لۆژیکی ئەمڕۆ دەکات، لەوانە تیۆری کردەی قسەکردن، شیکاری ڕستە،

جەناوی تاک و فرەیی، جۆرەکانی پێشبینی، ئیندەکس، بوون، بوونگەرایی و هتد .، ئینکاری، جیابوونەوە، دەربڕینی مەرجدار، دەرەنجامە لۆژیکییەکان، هەردوو فۆڕمی ڕەوای ئارگیومێنتەکان، تیۆری لەبڕین، لۆژیکی ڕستە، لۆژیکی مۆداڵی، لۆژیکی کات، لۆژیکی زانستی، لۆژیکی گریمانەیی، هەردووکیان لۆژیکن.

▪ **ماددە لای ستۆیکیسیزم.**

بەپێی ستۆیکەکان هەموو ژیان ماددییە، بەڵام هەموو شتەکان وا نین. هەرچەندە جیاوازی نێوان ئۆبژەی ئەبستراکت و کۆنکرێتیان قبوڵ کرد، بەڵام لەگەڵ باوەڕی ئەرستۆدا نەبوون بە بوونی پاکی ناماددی. بەم شێوەیە، ئەوان لەگەڵ بیرۆکەی ئەناکسەگۆردا هاوڕا بوون – کە ئەگەر شتێک گەرم بێت، هۆکارەکەی ئەوەیە کە تەنە گەرمە گشتگیرەکە تێیدایە – ئەرستۆش قبوڵ دەکات. بەڵام بە پێچەوانەی ئەرستۆ ئەم بیرۆکەیەیان فراوانتر کرد بۆ ئەوەی لەگەڵ هەموو ڕووداوەکاندا بگونجێت. بەم شێوەیە ئەگەر تەنەکە سوور بێت، هۆکارەکەی ئەوەیە کە تەنەکی سووری گشتگیر دەچێتە ناو ئۆبژەکەوە. ئەوان پێیان وابوو کە چوار پۆلی ستۆیکی هەیە.

- ▪ **ماددەی بنەڕەتی.**
  هەموو شتێکی تر لە ماددەیەکی سەرەتایی پێکهاتووە، ماددەیەکی بێ فۆرمە.
- ▪ **زانست بەگشتی لای ستۆیکی.**

زانست لای ستۆکییەکان بە بۆچوونێکی مەعقوڵ دادەنرێت و وەک بیروباوەڕێک یان بۆچوونێک (doxa) مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. تەنها لە ڕێگەی عەقڵەوەیە کە هەر شتێک ڕوون و جێی متمانە دەبێت (کاتالپسیس). ئەو زانستەی کە فەرمانڕەوای ستۆیکی بەدەستی هێناوە و ئەو زانیارییە باوەڕپێکراوەی کە پێویستە بۆ گەیشتن بە زانستی ڕاستەقینە (episteme) دەبێت بەراورد بکرێت لەگەڵ ئەزموونی هاوتەمەنەکان و تێگەیشتنی هاوبەشی مرۆڤایەتی.

▪ **فیزیا و گەردووناسی.**

بە بڕوای ستۆیکەکان، گەردوون مادەیەکی ماددی و هزر وروژێنەرە کە بە خودا یان سروشت ناسراوە. بە دوو شێوە دێت: چالاک و پاسیڤ. مادەی پاسیڤ ماددەیەکە کە “لاوازە، دەتوانرێت بە هەر شێوەیەک بێت وەربگیرێت، بەڵام خۆی بێسوودە و بێکارە”. لە بەرامبەردا ئەو ماددە چالاکە پێی دەوترێت چارەنووس یان عەقڵی هاوبەش (Logos) کە

لە هەوایەکی زیرەک یان " بەسەی پێشوو" پێکهاتووە کە کاریگەری لەسەر ماددە پاسیڤەکان هەیە.

ڕۆحی تاکەکان توانای ئەوەیان هەیە کە بەهۆی سروشتی خۆیانەوە خراپ بن؛ دەتوانرێت بگەڕێندرێتەوە بە هۆکاری سەرەتایی گەردوون (logos spermatikos) و لەلایەن سروشتەکی ئاگرینەوە قووت بدرێت). بەو پێیەی عەقڵی ڕاستەقینە بناغەی هەم مرۆڤایەتی و هەم گەردوونە، ئامانجی ژیان ئەوەیە کە بە عەقڵ بژی، واتە دڵسۆزی بە سروشت.

▪ خواوەندییەتی (ئیلاهیات)ی ستۆیسیزم.

خواوەندییەتی (ئیلاهیات)ی ستۆیسیزم واتە تیۆلۆژیا، لە پانتەیزمی فاتالیستی و سروشتیگەرایی پێکدێت: خودا هەرگیز زاڵێکی تەواو نییە، بەڵکو هەمیشە باوەڕدارە. ستۆیکییەکان لەگەڵ سروشتدا یەکسانی دەکەن. لە کاتێکدا ئاینە ئیبراهیمییەکان خودا بە دروستکەری جیهان دەزانن، ستۆیکیزم خودا بە تەواوی کۆمەڵەی گەردوون یەکسان دەکات. بەپێی گەردووناسی ستۆیسیزم ناتوانرێت سەرەتای ڕەهای زەمەن هەبێت، چونکە بە بێکۆتایی و خولگەیی دادەنرێت. بەم شێوەیە نە گەردوون و نە گەردوون سەرەتا و نە کۆتاییان هەیە، لە خولێکدا دەژین. جیهانی ئێستا تەنیا یەک قۆناغی خولی ئێستایە و پێش ئەوەش ژمارەیەکی زۆر جیهان هەبوون کە مەحکوم بوون (لەناوچوون)، و دواتر وەک جیهانی ئێستا سەریان هەڵدایەوە . تەنانەت دوای ئەم گەردوونە ژمارەیەکی بێکۆتایی گەردوونی نوێ لەدایک دەبن. بە پێی ستۆیسیزم، هەموو ژیان بە سووڕێکدا تێدەپەڕێت و فەزا شتێکە لە ئەبەدییەتدا خۆنوێکردنەوە و خۆ لەناوبردنە.

وەک ئایینی هیندۆسی، وەک ئایینی ستۆیکیزم، هیندۆسیزم، ئایینی بودا و جاین، سەرەتا و کۆتایی گەردوون دیاری ناکات. بە بڕوای ستۆیکییەکان، لەگەڵ هەمیشە هۆکارێکی پراکتیکی بووە، یان ئەنیما موندی، کە هەموو گەردوون دەگرێتەوە و زیندوو دەکات. گەردوون بە ماددە دادەنرێت و یەکسانە بە خودا یان سروشت.
هەروەها ستۆیکییەکان گرنگییان بە هۆکاری سەرەکی (“logos spermatikos”) دا، واتە یاسای نەوەکان لە گەردووندا، کە بابەتی عەقڵی کردەیی بوو کە کار لەسەر ماددە بێ گیانەکان دەکرد. بەسە و عەقڵی ڕەسەن – ئەو لۆژیکە خوداییەی کە گەردوون بەڕێوەدەبات و بەردەوامی پێدەدات – مرۆڤەکان دەگرێتەوە.

▪ ئەخلاق و میهرەبانی ستۆیکی.

ستۆیکی کۆن زۆرجار بە هەڵە تێدەگەن چونکە ئەو چەمکانەی کە پێشتر ئەوان مانای شتێکیان هەبوو لە ڕابردوودا، بەڵام ئێستا هەمان وشەکان مانایەکی جیاوازیان هەیە. وشەی "ستۆیك" خۆی ئێستا بە واتای "بێ هەست" یان پشتگوێخستن لە ئازار دێت، چونکە ئەخلاقی ستۆیسیزم، پەیڕەوکردنی "عەقڵ" فەرمان دەکات ئیرادە بەهێز بین، دوور لە دڵەڕاوکێ. بەڵام ستۆیکەکان باسیان لە ڕزگاربوون لە هەستەکان نەدەکرد؛ ئەوان هەوڵیان دەدا بە یارمەتی "پرسیار"ی بەهێز چاکسازییان تێدا بکەن. ئاسکێسیس ڕێگە بە مرۆڤ دەدات بیرێکی کراوە و ئارامیی دەروونی دروست بکات. لۆژیک، ئیستدلال، تەرکیز ڕێگەی سەرەکین بۆ دیسپلینکردنی خۆت.

بناغەکانی ئەخلاقی ستۆیکی لە کینیکەکانەوە وەرگیراوە، کە پێیان وایە چاکە لە دۆخی ڕۆح و لە حیکمەت و لە خۆکۆنتڕۆڵکردندایە. ئەخلاقی ستۆیکی جەخت لەسەر ئەو یاسایە دەکاتەوە کە "رێگایەک هەیە کە بەرەو حیکمەت دەبات". لێرەوە دەبێت مرۆڤ لە ئارەزووە ئاگرینەکان دوور بێت. گرنگە ئاماژە بەوە بکەین کە لە کۆندا وشەی "ئارەزووی بەهێز" بە واتای "ئازار" دەهات، بۆیە ئاماژەیە بە وەڵامدانەوەی "پاسیف" بە بارودۆخە دەرەکییەکان. جیاوازی هەیە لە نێوان پاتۆس (پاتۆ فرۆیی)، پرۆپاتۆس یان کاردانەوەی غەریزەیی (بۆ نموونە سپیبوونەوە و لەرزینێکی لەناکاو لەبەرامبەر مەترسی جەستەیی)، ئیوپاتۆس کە وەرگێڕدراوە بۆ حیکمەتی ستۆیکەکان کە بەزۆری وەرگێڕدراوە وەک "پەنا، ئارەزووی بەهێز." ئیوپاتیا هەستێکە لە ئەنجامی بیرکردنەوەی دروستدا سەرهەڵدەدات و ئارەزووی بەهێزیش لە بیرکردنەوەی هەڵەدا سەرهەڵدەدات.

ستۆیکەکان باسیان لە ڕزگاربوون لە ئازار دەکرد لە ڕێگەی بێباکی "بێهیوا" یان ئارامیی دەروونی، ئەوان لە ئارامی دەروونی بە مانا کۆنەکە تێگەیشتوون، واتە بابەتی بوون یان "ئیستدلالی پاک"یان هەبێت و هەم لە سەختییەکان و هەم لە ئاسانکارییەکانی ژیان بڕوانن.

▪ **عەقڵ و ستۆیکی.**

لای ستۆیکەکان، عەقڵ تەنیا بەکارهێنانی لۆژیك نییە، بەڵکو تێگەیشتنە لە پرۆسەکانی سروشت – ئەو لۆگۆیەی کە لە ناوەڕۆکی هەموو شتێکدایە، یان عەقڵی گشتگیر. ژیان بە هاوئاهەنگی لەگەڵ عەقڵ و میهرەبانی، لە دیدی ئەواندا، ژیانە بە هاوئاهەنگی لەگەڵ نەزمی خودایی گەردوون و بە هاوئاهەنگی لەگەڵ عەقڵی هاوبەش و

گرنگی هەموو مرۆڤەکان بژین.

▪ **فەزیلەت لە ستۆیکی دا.**

چوار فەزیلەتی سەرەکی فەلسەفەی ستۆیکی لە فێرکارییەکانی ئەفلاتون وەرگیراون لە (دەوڵەتی چوارەم. ٤٢٦-٤٣٥). پ.ز .

١- حیکمەت (سۆفیا).
٢- بوێری (ئەندریا).
٣- دادپەروەری (دیکایۆسین).
٤- تێکڕا (سۆفرۆسین).

بە دوای سوکرات، ستۆیکیەکان هۆکاری ناخۆشی و خراپەکاریشن.بە بێئاگایان لێیان دادەنرێت. ئەگەر کەسێک میهرەبان نەبێت تەنها لەبەر ئەوەی عەقڵی گشتگیری خۆی نازانێت کە میهرەبان نابت. کەواتە پێویستە فەلسەفەی ستۆیکی بەکاربهێنیت بۆ ڕزگاربوون لە خراپە و ناخۆشی: بۆ لێکۆڵینەوە لە بیرکردنەوە و ڕەفتارەکانی خۆت و بزانیت لە کوێدا جیاوازن لە عەقڵی گشتی سروشت.

▪ خۆ کوشتن لای باوەڕی ستۆیکیسیزم.

ستۆیکیی□کان ڕێگەیان بە خۆکوشتن دەدا، واتە خۆکوشتن، ئەگەر پیاوێکی ژیر بەهۆی بارودۆخی سەختەوە نەیتوانی ژیانێکی باش بەڕێوەببات. بە بڕوای پلۆتارک، قبوڵکردنی ژیانێک لە ژێر ستەمکاریدا، “چارەسەری خۆنووسین”ی کاتۆنی بچووک وەک ستۆیکێک دەخاتە مەترسییەوە و مافی هەڵبژاردنێکی ئەخلاقی دادپەروەرانە دەخاتە ژێر مەترسییەوە (کاتۆن بە ناکۆکی لەگەڵ دەسەڵاتی قەیسەر خۆی کوشت). خۆکوشتن دەتوانرێت لە ئەگەری تووشبوونی کەسێک بە ئازار یان نەخۆشیدا ڕەوا بێت و لە حاڵەتەکانی تردا ڕەنگە وەک هەڵهاتن لە پۆستی گشتی وەربگیرێت.

▪ باوەڕی “شتە بێلایەنەکان”.

لە ڕووی فەلسەفییەوە، ئەو شتانەی کە “بێلایەنن” لە دەرەوەی دەستی یاسای ئەخلاقین — ناتوانن ببنە هۆی ئامانجە ئەخلاقییەکان یان دەستوەردانیان لێ بکەن. ئەو کردارانەی کە یاسای ئەخلاقی پێویست نین یان قەدەغە نەکراون، کە کاریگەریان لەسەر ئەخلاق نییە، پێیان دەوترێت کردەوەی بێلایەن لە ڕووی ئەخلاقییەوە. باوەڕی بە (شتە بێلایەنەکان) میهرەبانی و خراپەکاری لە ستۆیسیزمدا دەگرێتەوە (کاتێکۆن)، یان “کردەوەی لەبار”، یان کردارەکانی هاوشێوەی سروشت؛ لە ئەنجامی ئەم دووبەرەکییەدا، پۆلێکی گەورەی شتەکان ب□ بێ پێناسە

مانەوە و لە ئەنجامدا دەستیان کرد بە ناونانی بەلایەن.

لە کۆتاییدا سێ پۆلی بابەتی بەلایەن داهێنران:

- ئەو شتانەی کە پەسەند کران بە یارمەتیدانی ژیان بە هاوئاهەنگی لەگەڵ سروشت.
- ئەو شتانەی کە پێویستە لێیان دوور بکەونەوە چونکە ڕێگری لێدەکات.
- ئەو شتانەی کە بە مانایەکی تەسکتر بەلایەنترن. پرسی ئادیافۆرا لە نێو کەسانی کینیکیشدا باو و ئاساییە. فیلیپ میلانچتۆن لە سەردەمی ڕێنێسانسدا دەگەڕێتەوە بە باوەڕی بەلایەنی.
- ڕاهێنانی ڕۆحی ستۆیکی.

بە ستۆیکەکان فەلسەفە تەنیا کۆمەڵێك بیروباوەڕ نییە سەبارەت بە ڕەفتاری ئەخلاقی، بەڵکو شێوازێکی ژیانە بە ئەوان، کە بریتییە لە پراکتیزەکردن و ڕاهێنانی بەردەوام (زۆهید). لۆژیک بە پراکتیزە فەلسەفی و مەعنەویەکانی ستۆیکەکان، گفتوگۆ و قسەکردنی سوکرات، بە سەیرکردنی مردن وەک دەرەکییەک، بە ڕەقکردنی فۆکس بە ئەوەی ساتەوەختی ئێستا لە بەرچاو بگیرێت (هاوشێوەی هەندێک شێوەی مەدیتەیشن لە ڕۆژهەڵات، هاوشێوەی). بە ڕێگاکانی مەدیتەیشن و ڕێگای مەدیتەیشن و ڕۆژەکەیان) و فەلسەفە بە ستۆیکەکان پرسێکی بەردەوامی کردار و خەبیرهێنانەوەیە.

مارك ئاوریلیۆس لە کتێبی ڕەنگدانەوەیدا باس لە هەندێك لەو کردارانە دەکات. بە نموونە کتێبی دووەم ئەم دەقانەی تێدایە:

بەرەبەیانی زوو بەخۆت بڵێ: ئەمڕۆ کەسانێک دەبینم کە بە منەتن، توڕەن، خیانەتیان لێکراوە، ئیرەیی دەبەن، دەستی یارمەتی درێژ ناکەن. ئەوانەی باشی ڕاستەقینە و نەخۆش نازانن… هیچیان ناتوانن زیانم پێ بگەیەنن، کەس ناتوانێت گومڕام بکات، نە توڕە بم یان ڕقم لە براکەم بێت؛ چونکە ئەمە هاتووین بۆ ئەم جیهانە بۆ ئەوەی پێکەوە خزمەت بکەین.

هەروەها پێش ئاوریلیۆس، ئیپیسیتۆس لە “گفتوگۆکان”ی خۆیدا سێ جۆر کرداری جیاکردۆوە: بیرکردنەوە، ئارەزوو و تەماح. بە بڕوای فەیلەسوفی فەڕەنسی پییەر ئادۆ، ئیپیسیتۆس ئەم سێ کردارەی لەگەڵ لۆژیک و فیزیا و ئەخلاقدا یەکسان کردووە. وەک ئادۆ دەڵێت “لە مەدیتەیشندا”، “هەر ماکسیمەک یەکێک یان دوو یان سێ لەم تەپەی زەر

تایبەتمەندانە پەرەپێدەدات (واتە کردارەکان)."

شیموس مەکسوین پراکتیزەکردنی ڕاهێنانی ڕۆحی وەک کاریگەرییەک لەسەر پراکتیزەکردنی بیرکردنەوە وەسف کرد. کتێبی فەلسەفەی چارەسەری مەعریفی- دووه□ ڤیۆڕاڵی ڕۆبەرتسۆن بە وردی باس لە لێکچوونەکانی نێوان ڕاهێنانی ڕۆحی ستۆیکەکان و چارەسەری دووه□ ڤیۆراڵی مەعریفی مۆدێرن دەکات.

هەروەها ستۆیکەکان بە وتارە دڵنەواییەکانیان بەناوبانگن. ئەوان بەشێک بوون لە نەریتی دڵنەوایی لە ئەدەبدا. سێ دڵنەوایی لەو جۆرە کە لەلایەن سێنێکا نووسراوە تا ئەمڕۆش ماونەتەوە

- **فەلسەفەی کۆمەڵایەتی لە ستۆیکی.**

یەکێک لە تایبەتمەندییە جیاکەرەوەکانی ستۆیسیزم، کۆسمۆپۆلیتیزمە: هەموو مرۆڤەکان دەرکەوتنی هەمان ڕۆحی هاوبەشن، و دەبێت هەموویان بژین بۆ ئەوەی وەک خوشک و برا یەکتریان خۆشبوێت و ئامادەبن لە کاتی پێویستدا دەستی یارمەتی ب□د□ن. ئیپیکتێتۆس لە چاوپێکەوتنەکەیدا سەبارەت بە پەیوەندییەکانی مرۆڤ دەنووسێت: "هەموو مرۆڤێک پێش هەموو شتێک هاوو□لاتیی کۆمەڵگاکەیەتی؛ بەڵام لە هەمان کاتدا ئەندامی شاری گەورەی خوداوەندەکان و گەل نییە، بەڵکو تەنها کۆپییەکی چەپی سیاسییە بە بەراورد بەم شارە. ئەم بۆچوونە دەنگدانەوەی بۆچوونی دیۆجینیسی سینۆپتیکە کە وەک دەرکەوت دەیگوت: "من ئەسینایی و کۆرنتی نیم، بەڵکو هاوو□لاتییەکی جیهانم".

بە بڕوای ستۆیکەکان، سامان و پێگە گرنگ نییە بۆ پەیوەندییە گشتیی□کان. بە پێچەوانەوە برایەتی مرۆڤایەتی و یەکسانی سروشتی هەموو مرۆڤەکان گرنگترە. ستۆیسیزم بۆتە یەکێک لە کاریگەرترین قوتابخانەکانی فەلسەفە لە جیهانی یۆنانی-ڕۆمدا، بە نووسەران و کەسایەتییە دیارەکانی وەک کاتۆنی بچووک و ئیپیکتیتۆس.

بەرەو پێشبردنی ستۆیکەکان بۆ ئەوەی میهرەبان بن بەرامبەر بە کۆیلەکان پەرەی بە نەبوونی دەدا، سێنێکا وتی: تکایە لەبیرت بێت ئەو پیاوەی تۆ پێی دەڵێیت کۆیلە لە هەمان تۆوە هاتووە، بە هەمان ئاسمانەوە زەردەخەنە دەکات، هەناسە دەدات، دەژی و دەمرێت هەر وەک تۆ.

- **بەکارهێنانی ستۆیکی لە سەردەمی مۆدێرن دا.**

لە فەرهەنگی نێودەوڵەتیدا (بە ئینگلیزی و ڕووسیشەوە) وشەی “ستۆیک” بە واتای کەسێک دێت کە بێلایەنە بەرامبەر ڕوانین لە ئازار، حەز ، چێژ، خەم یان خۆشی. ئەم وشەیە بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٥٧٩ و بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٥٩٦ لە گروپی ناودا بەکارهاتووە، بە واتای “کەسێک کە خۆ دەگرێت یان بە سەبرەوە هەستەکان ئەزموون دەکات”. بە پێچەوانەی چەمکی “ئیپیکیوری”، ئینسایکلۆپیدیای فەلسەفەی ستانفۆرد دەڵێت کە “کوالیتی” ستۆیکی “لە زمانی ئینگلیزیدا سەرچاوەی فەلسەفی وشەکە بەلاڕێدا نابات”.

:

لە میانی واژۆکردنی سیانەی تارماییەکانی بیابانـدا… عبدالقادر سعید

سێ نۆڤلێتی پڕ تراژیدیا

ئەم کتێبەی هونەرمەند و ڕۆمانووس، عومەر سەید، پێویستی بە ڕامان و هەڵوەستەکردنە. چ وەک بابەتێکی حەساس، چ وەک گێڕانەوەیەکی سەرنجڕاکێش.

عومەر سەید، پێشتر ئەزموونی چوار ڕۆمانی تری هەیە. واتە لە ژیانی ئەدەبی خۆیدا، جەختی لەسەر نووسینی ڕۆمان کردووەتەوە. وەک ژانرێکی ئەدەبی شارستانی کە ڕۆمان خۆی لە دایکبووی شار و شارستانییەتە. ئەوەی ئەم ڕۆماننووسە لە هاوڕێکانی جیا دەکاتەوە. دەست بردنە بۆ گێڕانەوەی کارەسات و جینۆسایدە گەورەکان، ئەو کارەساتانەی ئەمەی کوردی بە دونیای دەرەوە ناساندووە. هەر لە ئەنفال و ڕەوی بە کۆمەڵ و جینۆسایدی بە کۆمەڵی کورد. واتا ئەزموونی ئەم نووسەرە، تێکەڵەیەکە لە تراژیدیایی جەستەیی و ڕۆحی. لە کلتورێکدا کە پێشتر ئەزموونی دوورودرێژی مێژوویی هەیە لەم کۆمەڵکوژییە لە سەر ئاستی هەر چوار پارچەکەی کوردستاندا. بەڵام ئەم نووسەرە خوێندنەوەیەکی نوێی و جیاوازیان بۆ دەکات. کە دەڵێم جیاواز، واتە ئازایەتی لە دەربڕین و بوێری لە ڕاڤەکردنەکانیدا.

بە گوومان هەر کارەساتێک ڕوویدابێ یا ڕووبدات، هەکار و ئامانجی سیاسیانەی لە پشتەوە بووە. دەستبردن بۆ ئەو هەکار و ئامانجانە نووسەر دەخاتە ژێر تاقیکردنەوە و بەرپرسیارێتی مێژوویی، جا چ وەک بابەت، چ وەک هونەری گێڕانەوەی کارەساتەکان لە ناو خەیاڵ و زمان و پێکهاتە و ڕەگەزەکانی تری ڕۆمان. هاوکات جۆرە بەرنگاربوونەوەیەکیش بەرامبەر نەیاران و ئەو دەستانەشی کە لە قەبارەی کارەساتەکان کەمدەکەنەوە.
عومەر سەید، دەنگێکی زوڵاڵە کە بە ئاشکرا دەدوێ و بە ئاشکرا یار و نەیار، قوربانی و جەلاد لێک جیادەکاتەوە.
لە ڕووی هونەریشەوە، ناکرێت لە جوانی بە کارهێنانی وشە و ڕستە و دەستەواژەکانی لە سیاقی گێڕانەوەی ناو ڕۆمانەکانی قسە نەکەین. کە چەند ورد توانیوێتی چنینی دراماتیکی ڕووداوەکان و کارەساتەکان بچنێ و بەرجەستە بکات. بۆیە هەر کاتێک کە قسە لەسەر گێڕانەوەی تراژیدیایی کوردی بکرێت. دەبێت بەشێ لەو ئەرکە قورسە لە سەر شانی ئەم نووسەرە پێبزانین. هەڵبەت ڕۆمانەکانی ستایشی هیچ لایەن و حیزب و دەستەوتاقمێک ناکات. بەڵکو ڕەخنەی جدی هەیە لەو پێکهاتە کۆمەڵایەتی و سیاسییەی ئەو ڕۆژگارەی کارەساتەکانی تێدا خوڵقاون. ئەو بە گشتی حیکایەتی قوربانییەکان دەگێڕێتەوە و تاقە لایەن ئەوانن کە سەرلەنوێ دەیانهێنێتەوە ناو ژیان و ڕەوایەتی بە هەڵوێست و دیالۆگەکانیان دەدات.
لە ڕاڤەیەکی خێرادا بۆ کتێبی شێوانی فرانکشتاین، کە سێ نەقلەتی پێ کارەساتی عومەر سەیدە. کە ئەوانیش بریتین لە(نەقلەتی شێوانی فرانکشتاین، لە شەست و پێنج لاپەڕەدا. هەڵوەدای بیابان، لە چل و پێنج لاپەڕەدا. گوڵەکانی پیرەمەگرون، لە سی و چوار پەڕەدا) هەر سێ نەقلەتەکە، گێڕانەوەی کۆمەڵکوژی و نووشستی کورد و ڕووداوە خوێناوییەکانی کوردوستانن لە ساڵانی پێشووتردا کە ڕوویانداوە.

ئەم سێ دەقە، سێ دیدگای ڕەخنەئامێزی لە خۆیدا هەڵگرتووە. ڕەخنە لە هەکار و ئەنجامی ئەم مەرگەساتانە. کە هەر یەکێک لەو سێ دەقە، هەڵگری میتۆدی ڕەخنەگرانەی بارگاوییە بە هونەری ئاوێتەکردنی زمان بە هێڵێکی هاوتەریبی دراماتیکانە. واتا نووسەر لەم سێ تێکستەدا، سێ تراژیدیا دەگێڕێتەوە. کە دیارە باگگراوندێک و ئاگاییەکی قووڵی مێژوویی و ئاشکرا و هەستپێکراوی هەیە و هۆشمەندانە ئەم سێ بابەتە گرنگە هەڵدەبژێرێت بۆ بە ئەدەب کردنی. سێ بابەتی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کلتوری و تا ئێستاش سەرسوڕماوی ئەو وەڵامەین کە پرسیاریان دەربارە کراون و هێشتاش بێ وەڵام ماونەتەوە. دیارە دەقە غەمگینەکانی عومەر سەید، چەند دەمانهێنێتە گریان. هەندێش

ئامادەمان دەکات بە هەڵوەست وەرگرتن و تەنانەت بەشداری کردنیش لە خەمخۆری هۆکار و ئەنجامی تراژیدیاکان.

نووسەر لەم سێ دەقەدا، لەسەر شتە زۆر پەراوێزخراوەکانیش قسە دەکات و وەک فاکت و بەڵگە دەیانخاتە خزمەتی گێڕانەوەکەی بە ئاستێک کە هەموو کەرەستە و پێکهاتە پەراوێزخراوەکان دواجار هاوتەریبی ڕۆحی قوربانییەکان، دەبنە بەشێکی سەرەکی دەقەکان و ڕۆح وەبەر مردوو و شتەکاندا بکاتەوە و جارێکی تر بیانگێڕێتەوە ناو ژیان. لە داڕشتنێکی چڕی ئەدەبیدا کە ئەم چڕی و کورت بڕییە بە یەکێک لە خەسڵەتە گرنگەکانی ڕۆمانی نوێی و سەردەمیانە ئەژمار دەکرێت.

لە شێوانی فرانکشتایندا، نیشتمان، لە وێنەیەکی وەهمی و پەیکەرێکی قسەکەردا بەرجەستە دەکات. تا ڕادەی گێڕانەوەی بەسەرهات و چیرۆکە غەمگین و جیاوازەکان لە سەرکەوتن و شکستدا. نیشتمانی قسەکەر کە بە هۆی زوڵم و ستەمی دوژمنانەوە هاتۆتە گۆ. لە بارەی هەموو تراژیدیا و جینۆسایدەکان، هەر لە ئەنفال و کیمیاباران کردن و کوشتن و لەسێدارەدانەکانەوە دەدوێ. تەنانەت پەردە لەسەر نیشتمان فرۆشانیش هەڵدەداتەوە. جا بە هەر هۆیەک، نیشتمان هەمووی یان نیوەیان فرۆشتبێت بەرامبەر بە ڕازیکردنی دوژمنە زۆرەکانمان.

هاوکات ڕەخنەگرتن لە شۆڕشی چەکداری کە لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی بیستەوە لە دنیادا کۆتایی هاتووە. بەڵام ئەمەی کورد هەر خەریکی ئەزموونکردنی بووینە و ڕەنگە یەکێک بووبێت لە هەرە هۆکارەکانی ئەو هەموو مەرگەسات و تێکشکان و برینە قووڵانە بووبێت. ئەم تێکستە ئەدەبییە لە پەنجا و شەش لاپەڕەدا، توانیوێتی مێژوویەکی دوور و درێژ بگێڕێتەوە. شۆڕشە چەکدارییەکانی باشوری کوردوستان و ڕۆژهەڵات و جینۆسایدی دەرسیمی باکور، تا دەگات بە بەرخودانی ڕۆژئاوا و شۆڕشی ژنانی کورد کە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بە وێنە و کەمهاوتایە و کە تا ئێستاش بەردەوامی هەیە. کۆکردنەوەی ئەم هەموو تراژیدیایە لەو بڕە پەڕانەدا، جێی هەڵوەستەی خوێنەر دەبێت، کە ئەمە بە هەرە دیارترین خەسڵەتی ئەدەبی پۆست مۆدێرنە ئەژمار دەکرێت. بە دەست گرتنەوە لە زەمەن و شوێن و زمان و داڕشتن، بە پەنا بردنە بەر وێنەی چڕ و پڕ مانا. هاوکات ئەم چڕکردنەوەیە کارێکی تری گرنگ بە ئەنجام دەگەیەنێت. کە ئەدەبی کوردی و بە تایبەتی ڕۆمانی کوردی ئاسانتر دەچێتە نێو ئەدەبی جیهانەوە و ڕۆمانی کوردی لەگەڵ ڕۆمانی دنیایی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات لێکنزیک دەکاتەوە.

تێکستی دو

ەم، یان با بڵێین نەقلەتی دووەم. (هەڵوەدای بیابان) چیرۆکی خێزانێکی کوردە کە پاش نسکۆی ساڵی ١٩٧٥، کەچی زۆرەملێیان پێ کراوە بۆ ناسرییەی باشوری عێراق. شوێنێکی گەرم و پڕ عەجاج. دایکێک هەر لە سەرەتای تێکەڵبوونی بەو کۆمەڵگا غەیرە کوردە و بەو دنیا نامۆیە کە زمانیشیان تێناگاو نایزانێ. دەکەوێتە سەر ژانی منداڵبوون و لە خەستەخانەی ئەوێ منداڵەی دەبێ. تا ئێرە مەسەلەکە زۆر ئاساییە. بەڵام ئەوەی ئاسایی نییە، پاش سی ساڵێک، ئەم منداڵە بە هۆیی شێوەی قێزەون و دزێوە و نیشانە نامۆکانییەوە وەک، لچێکی ئەستوور و قژێکی لوول و ناشرینەوە، لووتێکی ناقۆڵا و پڕ زل و ڕەشتاڵییەکەیەوە، لە گەڕەک و کۆڵاندا وەک کەسێکی نامۆ سەیر دەکرێت و بە زەڕەی دەزانن، تەنانەت لە ناو خانەوادەکەی خۆیشیدا بە قەرەج بانگی دەکەن. بەڵام چیرۆکی سەیری ئەم پاڵەوانە، گەڕانەتی لەگەڵ کورپەیەکی عەرەبدا. دایکی پێی دەڵێت. ئەو ڕۆژەی تەم بوو حەوت ژنی عەرەبیش منداڵیان بوو. تۆ لەگەڵ کۆرپەیەکی عەرەبدا گۆڕاوی. ئیدی گەڕانی ئەم پاڵەوانە بۆ دۆزینەوەی خۆی دەست پێدەکات و دەگەڕێتەوە هەمان شوێنی لە دایکبوونی و عەوداڵی دۆزینەوەی خۆی دەبێت. بە واتایەکی تر، عەوداڵی گەڕانە بە دوای شوناسی خۆیدا لە ناو بیابانەکانی باشوردا.

هەرچی نەقلەتی سێهەمیشە، (گوڵەکانی پیرەمەگروون) یان چیرۆکی حەوت کچە ئەنفال کراوەکان، ئەوچیرۆکەی تراژیدیای کورد لەقوربانی بەدیوێکداو خیانەت بەدیوێکی تردا دەگەڕێتەوە. تێکەڵ کردنی دوو هێڵی تەریب پێویستی بەدوو ئاراستەی جیاوازە لەهەڵوەست وەرگرتن و دەنگۆی خۆبکەم زانینی بەشێک لەنەوەیەک تاڕادەی داڕمان. نوسەر لەنێوان بەرەنگاری و داڕماندا، قسەی نوێی هەیە. بۆیە کارەساتی ئەنفالکردنی حەوت کچە ئەنفال، وەک ڕەخنەیەکی جدی لەکلتوری سیاسی و کۆمەڵایەتی بەگرنگ دەزانێت، ئەم بەشە بەخۆی بەشێکی گرنگە لەو سێ کوچکەیەی نوسەر بەسیانەی تارماییەکانی بیابان، کە لە کتێبێکدا بڵاویکردووەتەوە. خوێندنەوەی هەرسێ نەقلەتەکە پێکەوە هاوبەشن لەکۆی مەرگەساتە مێژووییەکانی کورد لەباشوری کوردستاندا. گرنگی کۆی بەرهەمە ئەدەبیەکە تێکەڵ کردنی زمانێکی باڵایە بەکارەساتێکی باڵاترەوە. کە ئەمە بەخۆی یەکێکە لەپایە گرنگەکانی ئەدەبی زیندوو و بەستنەوەی بە ئەدەبی جیهانییەوە. کە گەواهیدەری مێژووی قۆناغێکی سەخت و هەستیارە.

عبدالقادر سعید

سلێمانی حوزیرانی 2022

ئایا بەرزکردنەوەی ڕیژەی سوو چارەسەری کێشە سەرکییەکانی ئابووریی بریتانیا دەکات؟... زاهیر باهیر

ڕۆژی 5شەمە،16/06/2022، لیژنەی سیاسەتی دراوی بانکی کە لیژنەی چاودێریکردن و هەڵسەنگاندنی ئابووری بریتانیایە لە بانقی مەرکەزی ئینگلەند جارێکی دیکەش بڕیاری بەرزکردنەوەی ڕێژەی سوو-یان دا. ڕێژەی سوو لە بریتانیا کە بۆ ماوەی 13 ساڵ هەر هەمان ڕێژە بوو تاکو کۆتایی ساڵی پار، 2021 ، بە بڕیارێك لە لایەن ئەو لیژنەیەی سەرەوە لە بانقی مەرکەزیی بەرزکرایەوە بۆ ڕێژەی لە سەدا 1.25 گوایە ئەمە بۆ چارەسەری هەڵئاوسانی پارەیە واتە بەرزبوونەوەی تێچوی ژیانی خەڵکی لە بریتانیا.
لە ڕاستیدا ئابوورییناسەکانی ئەم سیستەمە پینەو پەڕۆی زۆریان لایە بۆ چارەسەری بارودۆخی ئابوریی هەر لە بەرزکردنەوەی ڕێژەی سوو و دابەزاندنی کە هەژموونی لەسەر بەرزی و نزمی بەهای دراوی وڵاتەکە هەیە تا دەگاتە گرتنەبەری سیاسەتی دەستگرتنەوە [تەقەشوف].

سوود و زیانی بەرزکردنەوەی بەهای پاوەند لە بریتانیادا:

بەرزکردنەوەی بەهای دراوی هەر وڵاتێك لەوانە بریتانیاش، چەند

قازانجەکی هەیە:
یەکەم: لە بواری بازرگانیدا واتە هەناردە و هاوردە. کاڵا هەناردەکانی بریتانیا لە دەرەوە بە گرانتر دەفرۆشرێت و ئەمەش وا دەکات پارەی زیاتر بێتە ناو بریتانیاوە. هاوکاتیش مەترسی کەمکرنەوەی کڕینی کاڵاش هەیە بە هۆی گرانبوونییەوە بە هۆی بەرزبوونەوەی دراوی ئێرەوە . لە هاوردەی کاڵادا هەلێك دەڕەخسێنیت کە کاڵای هاوردە هەرزانتر لە پێشتر دەستبکەوێت کە ئەمەش دەکرێت لە لایەکەوە پاشەکەوتی بڕێك پارە لە کڕینی هەمان کاڵادا کە پێشتر کڕاون بکرێت ، هەر ئاواش دەکرێت کە لەناو خۆدا بە هەرزانتر بفرۆشرێتەوە.
دووەم: پاشەکەوتکردنی پارە: بەرزبوونەوەی بەهای پاوەند یا هەر دراوێك لە ڕێگەی بەرزبوونەوەی بڕی سوودەوە یارمەتی بەرزبوونەوەی ڕێژەی بە دەستهێنانی زیاتری سوو لە پارەی پاشەکەوت کراودا، دەدات. هاوکاتیش مەترسی ئەوە دروست دەکات کە ئەوانەی پاشەکەوتی زۆریان هەیە لە بانقەکاندا نەیخەنە گەڕ لە لایەکەوە مانەوەی لە بانقدا قازانجەکەی زیاتر دەبێت ، لە لایەکی دیکەشەوە بە هۆی ناسەقامگیریی ئابووری و باری سیاسی و کۆمەڵایەتی وڵاتەوە وەکو ئیستای بریتانیا.
بێ گومان ڕێژەی سوو کە لەلایەن بانقی مەرکەزییەوە دادەنرێت، بانقەکانی وڵات سیاسەتی تایبەتی خۆیان هەیە لە بەکارهێنان و بەجێهێنانی ئەو بڕیارە بۆیە هەر بانقە و لە بانقەکی دیکە جیاواز سەبارەت بە ڕێژەی سوو لەسەر پاشەکەوت، قەرز ، سلفەی عەقار ..تد، لەگەڵ مشتەرییەکانی مامەڵە دەکات.
بە گوێرەی ڕاپۆرتێك کە توێژینەوەی لەسەر چەند بانقێك کردووە سەبارەت بە بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو هەندێك لە بانقەکان ڕێژەی سوویان لە ساڵی 2020 دا تەنها لە سەدا 0.1 بووە هەندێکی دیکەیان لە سەدا 0.01 بووە. دوای ئەم بڕیارەی ڕۆژی 5شەمە هەندێك لە بانقەکان دەڵێن ڕێژەکە بە لە سەدا 0.06 و هەندێکی دیکەیان بە 1.1 و باشترینیان بە 1.15 بەرزدەکەنەوە.

سێیەم: گوایە بە بەرزکردنەوەی ڕێژەی سوو کە دەبێتە هەڵکشانی بەهای پاوەند ئیدی توانای کڕینی کڕیار بەرزدەبێتەوە و سەرەنجام ئابووریی گەشە دەکات. ئەمەش تا ڕادەیەکی زۆر ئاوا دەرناچێت .

چوارەم: لە مەسەلەی کردنی سەفەر و هە□□یدەی بە وڵاتانی دەرەوەی بریتانیا بە ڕادەیەکی ئێکجار کەم گەشتکەران لە ڕێگای گەڕینەوەی بڕێکی زۆری پاوەند بە دۆلار قازانج دەکەن ، یورۆ یاخود هەر

دراوەکی دیکە تەزۆك زیاتر دەکڕیت لە چاو پێش بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو.

زیانەکانی بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو :

یەکەم : لە بواری قەرزی ئاسایی و سلفەی عەقاردا: بێ گومان ئەم بەرزبوونەوەیە کارایی نەرێیانەی خۆی لەسەر دانەوەی قیستی قەرزەکان و دانەوەی پارەی عەقار دادەنێت . بۆ نموونە گەر تۆ قەرزی 10 هەزار پاوەندت بە ڕێژەی سووی لە سەدا 1 کردبێت بۆ چەند ساڵێك ، ئێستا کە ئەو ڕێژەیە دەچێتە سەرەوە تۆش لێرەدا دەبێت پارەی زیاتر بدەیت کە ئەمەش کارایی خۆی لەسەر داهاتت دادەنێت.
بە گوێرەی هەمان توێژینەوەی کە لە سەرەوە باسم کرد ئەگەر خانویەک 150 هەزار پاوەند پارەی بانقی تیادابیت کە ڕێژەی سووەکەی لە سەدا 2.25 بووە و گرێبەستەکەی یا دانەوەی بە ماوەی 20 ساڵ، لە ئێستادا ئەو سووە بە لە سەدا 2.50 بەرزدەبێتەوە بەمەش مانگانە لەسەر ئەوەی کە سلفەعەقارەکەی کردووە 18 پاوەند زیاتر دەکەوێت. بی گومان بەی ئەم قیستە کەمترینە چونکە نرخی خانوو لە بریتانیا دوو دەیە زیاترە کە لە فەیندایە و دەکەوێتە سەر شار و شوێنەکە. ئایا لێرەدا دەکرێت بڵێین توانای کڕینی کڕیار بەرزبووەتەوە؟

دووەم: قەرز و کارتی بانق: پێشتر باسی قەرزی شەخسیم کرد کە بە ڕاستەوخۆ لە بانقی وەردەگریت. ئەمەش کڕین و ئۆردەرکردنی زۆرێك لە کاڵاکان لە ڕێگای کارتەکانی بانقەوەن. ئەم کارەش بە تەلەفون یاخود ڕاستەوخۆ یا لە ڕێگای ئۆنلاینەوەیە ئەنجام دەدرێت. هەموو ئەو کارتانەش بەی سوویان لەسەر دانراوە کە لەکاتی دیاریکراودا گەر پارەکە نەدرێتەوە ئەوەی کە دەمێنێتەوە دەبێت لە مانگی ئایندەدا سووی لەسەر بدرێت و ئەمەش دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی توانای کڕین لەلایەن کڕیارەوە.

سێیەم: نرخی خانوو و زەوی: بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو کارایی خۆی بە باش و بە خراپ لەسەر بازاڕی خانووبەرە و زەوی لە کڕینیانا دادەنیت. بازاڕی خانووبەرە لە بریتانیادا ماوەیەکی زۆر زۆرە لە هەڵکشاندایە هەلێکی دەوڵەمەندبوون و سامان کۆکردنەوەیەکی بە وەنەی بۆ هەندێك ڕەخساندووە بی ئەوەی تنۆکێك ئارەقی بۆ بڕیژێت یا خود تاکە ڕۆژێك بکوژیت جگە لە بەسەربردنی ڕۆژانی تەواوکردنی مامەڵەی کڕین و فرۆشتن و چاککردنی خانووەکە تاکو بە پارەیەکی باش بیفرۆشیتەوە یاخود بەکرێ بدرێتەوە.

نزمی ڕێژەی سوو لە ماوەی 13 ساڵی ڕابوردوودا ئەم بازاڕەی تا ئەو ڕادەیە گەرم کرد کە هەندێك لە ئابووریناسان وایان پێشبینی دەکرد و ئێستاش هەر دەیکەن کە بازاڕی خانوو و بەرە بە خراپی هەرەس دەهێنێت و هەرەسهێنانیشی دەبێتە هۆی هەرەسی ئابووریی بریتانیا و هاڕەی دراوەکەی.
لە ئێستادا کە بڕی سوو دەچێتە سەرەوە دیارە بڕی پارەی سلفەی عەقاریش لەسەر خاوەنخانووەکان دەچێتەسەرەوە ، بەڵام خاوەنخانوو ئەم سووە زیادەیە دەداتەوە بە ملی کرێچییەکانیدا و کرێی خانویان لەسەر زیاد دەکات. لە ئێستادا هەر لە ئینگلەنددا بە تەنها 11 ملیۆن کڕێچی هەیە کە پارە بە خاوەنخانوو دەدەن . جگە لەمەش خاوەنخانوو پارەی زیاتر قەرز ناکات بۆ چاککرنی خانووەکە یاخود پێداویستییە هەرە زەرووریەکانی خانووەکە، هەر ئاواش خەڵك ناخاتە کارەوە بۆ ئەو مەبەستە. ئایا بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو لەم بوارەشدا توانای کڕین لە لایەن کڕیارەوە دەباتە سەرەوە یاخود دایدەبەزێنێت؟

بۆچی بەرزکردنەوەی ڕێژەی سوو چارەسەری ئابووری بریتانیا و قورسی گرانی دانیشتوانەکەی ناکات؟

ئەگەر بە کردنی بەڵك قازانج یاخود سوودمەندبوونی کەم وەکو لەسەرەوە نیشانم دا وا بزانین ئەمە چارەسەرە و کێشەکان لابەلا دەکاتەوە، ئەوە بێ گومان دەکەوینە هەڵەوە.
من لە سەرەوە سوود و زیانی بەرزبوونەوەی ڕێژەی سوو-م ڕوونکردەوە و پەنجەم خستە سەر ئەو بوارانەی کە دەیانگرێتەوە. بەڕای من گەر ئەوە وەکو چارەسەرێکی بنەڕەتیش بگرین هێشتا کێشە و گرفتەکان چارەسەر ناکات. لە مەدایەکی تەزێك دووردا زیانبەخش دەبیت هەر لەبەر ئەوەش ئەم گەمەیە تێکدەدرێتەوە و پێچەوانەکەی دەگیرێتە بەر، واتە دابەزاندنی ڕێژەی سوو هەر ئاواش بەهای پاوەندیش.
ئەم چارەسەرانە بە هەر بارەکیاندا بێت چارەسەرێکن کە لەسەر بنەمای چارەسەری هۆکارەکان یاخود ڕوودانی بەرزبوونەوەی ڕێژەی هەڵئاوسانی پارە بەرچاو نەگیراوە .
بەرزکردنەوەی ڕێژەی سوو کە چەند هۆکار و ڕووداوێك بنەماکەین لە بریتانیا دەستیان لێنەدراوە. لەو هۆکار و ڕووداوانە: قەیرانی دارایی 2008 ، دەرچوونی بریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا، نەبوونی تەواوی کرێکارانی بێگانە بۆ کۆکردنەوەی بەروبومی کشوکاڵی کێڵگەکان، هاتنەخوارەوەی بەهای پاوەند بە ڕێژەی لە سەدا 15 پەتای کۆرۆنا، قەیرانی وزە کە پێشتر پەیوەندی بە ڕوسیاوە نەبووە،

دابەزینی توانای کڕین لە لایەن خەڵکەوە، تێکچوونی ژینگە زۆر بە خراپی لە هەندێك وڵاتدا کە سەرچاوەی هەندێك کەرەسەی بناغەیی ژیانن بە هۆی هەڵکشانی پلەی گەرمییەوە بەرووبومیان کەمی کردووە. هەروەها زیادبوونی کەلێنی نێوانی سامانداران و کرێکاران و چەوساوان و باقی خەڵکە ئاساییەکە کە لە 350 کۆمپانیادا لە بریتانیا،سەرۆکی کۆمپانیاکان یا بەڕێوەبەری جێ بەجێکار موچەو داهاتی ساڵەکیان لە 700 هەزار وە بە نزیکەی 7 ملیۆن پاوەند سەلمێنراوە. ئەمە بڕە پارەیە زیاترە لە 100 جار لە موچە یاخود داهاتی کرێکارێکی ئاسایی، ئێستاش شەڕی روسیا و ئۆکرانیا .

هەموو ئەمانە هۆکارن بۆ گرانیی، بۆیە ناکرێت کە لە سەرەوە دەستکاری شتێك بکرێت ئیتر وا بزانرێت کە کێشەکە چارەسەر کراوە. ڕیشەی گرفتەکان قوڵترن و چارەسەری بنەڕەتییان دەوێت. بی گومان ئەوە نەبێت دەوڵەت و بەرپرسان ئەمانەی کە من وتومن نەیزانن. ئەمەی کە دەیکەن لە نەشارەزایی و نەزانینیانەوە نییە ، بەڵکو ئەمە چارەسەرێکە کە ئەمە پێی دەڵێین پینە و پەڕۆکردن کە تەنها بە لەقە لەق بەردەوامی بە سیستەمەکە و بە ژیانی مەمرە و مەژی زۆرینەی خەڵکی دەدات.

ئاخر لە وڵاتێکدا کە هەڵئاوسانی پارە ڕێژەکەی سێ مانگی دیکە وا پێشنیار کراوە بگاتە لە سەدا 10 و 11 ، لە وڵاتێکدا نرخی گۆشت و ڤێجیتەبڵ [سەوزە و کەرەسە نەباتییەکان] بە ڕێژەی لە سەدا 15 چووبێتە سەرەوە، لە وڵاتێکدا کە لە مانگی ئۆکتۆبەرەوە تەنها پارەی دانی وزە، یاخود قائیمەی وزە ، لە ساڵێکدا لەسەر ماڵێکی ئاسایی بە بڕی 1500 پاوەند زیاد بکات ، ئەمە جگە لەوەی کە لە سەرەتای مانگی نیسانی ئەمساڵەوە بە ڕێژەی لە سەدا 54 بەرزکرایەوە !! …ئایا ئەو پینەو پەڕۆیەی کە لە 16/06 دا کرا بە زیادکردنی ڕێژەی سوو چۆن دەتوانێت ئەم گرفتە بنەڕەتییانە لابەلابکاتەوە؟ ئاخر بە دەستبردن بۆ هۆکارەکانی دروستبوونی بارودۆخی هەنووکەیی و چارەسەرکردنیان چۆن دەکرێت کێشەکان لە ڕێگای بەرزکردنەوەی ڕێژەی سووەوە لابەلابکرێنەوە!!

Zaherbaher.com

زاهیر باهیر

18/06/2022

دەبێ چ شتێک لە کەلتوری ڕەخنەدا بگۆڕین؟... ئاسۆ کمال

" فکری کەسانی تر بە فکر نەبێ تێناگەین" هیگڵ

لەو دایەلۆگەکانی دوو کۆبونەوەی گشتیدا کە سەبارەت بە کتێبی "کۆمۆنیزمی نوێ"* کراوە، ئەوەی گرنگ بوو بەلامەوە ئەوە بوو کە کەسانی تر کە ئەم کتێبەیان خوێندۆتەوە چۆن لەم کتێبە و بۆچونەکانی نوسەر تێدەگەن؟
ئەوەی بەلامەوە گرنگ بوو ئەوە بوو کە بزانم ئایا کەلتوری بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە چۆن لەم کۆڕانەدا پیادە دەکرێ؟
لە کۆڕی یەکەمیاندا لە لەندەن گوێم هەڵخست بۆ بەراوردکردنی ڕەخنەکان بە ڕەخنەی زانستی و بەدواداچوون بۆ ئەوەی ڕەخنەگرەکان لە چ گۆشەنیگایەکی خۆیانەوە ڕەخنە دەگرن و بەڵگەکانیان چیە؟
بەڵام لە کۆڕەکەی سلێمانیدا سەرنجم دا پرسیارەکانی ناو کتێبەکە لەڕێگای شیکردنەوەکەمەوە لە سەرەتای کۆڕەکەدا زیاتر گوێگرانی جوڵاند. تەنانەت لە بەرامبەر بە ڕەخنەیەکی هاوڕێ "نەجمەدین فارس"دا کە لە بابەتە سەرەکیەکانی کتێبەکە بوو، وەک تێروانین بۆ سۆشیالیزم و حزب چین؟، لەسەر ئەمانە لە کتێبەکەدا قسەی دەکرد، زۆربەی قسەی بەشداربوەکان چونە سەر گرنگی دان بە پرسیارەکانی کتێبەکە نەک جەدەل لەسەر باسە پۆزەتیڤەکان.
ئەم جۆرە لە هەڵوەستی گوێگرەکان سەرنجی بۆ ئەوە ڕاکێشام کە لەم کۆڕەدا بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەی کتێبەکە جوڵەیەکی زیاتر لە بەشداربواندا دروست دەکا وەک لە باسە بڵاوەکان و ئەنجامگیریەکانی لێکۆڵینەوەکە.
ئەمە خاڵی جەوهەریە لە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەدا کە پرسیار و گومان لەسەر وەڵامەکان زیاتر بکەیت، وەک لەوەی وەڵامی پێشتر ئامادەکراو بە پرسیارێک بدەیتەوە کە لە ژێر نەشتەرگەریدایە، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانەی کە هەموو کتێبەکەیان نەخوێندۆتەوە.
پرسیاری ئەوەی "بۆچی کۆمۆنیستەکان و گروپ و بزوتنەوەکەیان لاواز و پەرژوبڵاو و حاشیەییە، لە کاتێکدا کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش بەفراوانی لە مەیدانی ناڕەزایەتیەکاندان و یەکگرتوونانە ڕوبەڕوی دەوڵەت و سیستەمی سەرمایەداری دەبنەوە ؟"، ئەم پرسیارە مەسەلەیەکی سەرەکی ئەم کتێبەیە.
کاتێک گوێم لە قسەکەرەکان دەبوو ئەم پرسیارەیان بە گرنگ و

میحوەری دەزانی، تێگەیشتم کە بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بەم ڕێچکەیەدا دەچێتە پێش کە سەرەتا هاوکارانی پرسیارەکە پەیدا ببێ. گرنگ نیە کە لەو کاتە کەمەدا لەسەر ئەنجام و وەڵامی پرسیارێک کە تەمەنی سەدەیەکە چەن بە دەست و دیاریەکی گەورە و دەخەشکەرانەوە لە کەڵەکە دەردەچن و دوای چەند ساتێک دەخەشیەکە بە هەوادا دەچێ. بەڵکو گرنگە کە بیری کەسانێک بەم پرسیارانەی ناو کتێبەکەوە داگیربکرێ.

سەرەتای بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە، پرسیارکردنە لەوەی تا ئەستا بە ڕاوەستاو و بەڵگەنەویستی دەزانین. دەبێ لە خۆمان بپرسین کە بۆچی لە دەخەکی چەق بەستوشدا خۆمان و بزوتنەوەکەمان گیری کردوە و بەبێ ئەوەی ئەو بنەما و بیرکردنەوە و گروپ و ڕێکخراوانەی هەمانە یارمەتیدەری دەرچوون لەم بنبەستە سیاسی و ئایدیۆلۆژی و ڕێکخراوە سەکتاریستیانە بدات؟! ئەمە جۆرێک لە خۆپارێزی و کۆنسەرڤاتیزمی فکری و کۆلتوریە کە ڕەنگدانەوەی دابەش بونە سەکتاریستیەکانی ئەستای بزوتنەوەکەمانە.

پرسیار دەتوانێ و پێویستە ڕەخنەگرانە بێت تاکو بەدوای لاوازی و کێشەکانماندا بچێت. ئەمە واتە ڕوانگەیەکی نەگەتیڤانە سەبارەت بەوەی ئەستا باوەڕمان پێیەتی و دژایەتی هەکاری مانەوەمانە لە قاڵبی نەگۆڕ و سەکتاریستی و پاسیڤدا. ئەمە پرۆسەی ئیڤۆلۆشن و گۆڕانکاری و گەشەی فکری و سیاسیە.

لە کۆلتوری ئەمەدا ئەم جۆرە لە ڕەخنەگری دەبێتە مایەی دڵەڕاوکێ و ترسی نوسەر و گروپ و حزب و ئایدیایەکە لە بەرامبەرەکان و بەشداربوانی ڕەخنەگر لەکەڵەکەدا، نیگەرانی و هەڵچون لەو کەسانەی کە بەچونەکانی بەرامبەر دەهێننە ژێرپرسیار دروست دەکا. لە جیاتی ئەوەی ئەمە ئەو زەمینەیە بێت کە ڕاستی لە ململانەی مەنتیقیدا خۆی دەربخا و وەڵامی پرسیارەکان بەپێی زانست و لۆژیک بدرێتەوە. ئەم جۆرە وەرگرتنی ڕەخنەیە خۆی ڕەهەندێکی ترسی بە باوەڕی بە بۆچونەکانمان هەڵدەگرێ و پێمان وایە بە کەوتنە ژێر ڕەخنەی بۆچونەکانمانەوە هەموو ئیگۆی ئەمە و بنەما و دۆگماکانمان دادەڕمێ.

لە کاتێکدا کەڵەو چونە ناو خەڵک بە ئەوە گرنگە کە ڕەخنەکان لە ناو کۆمەڵدا بتوانێ بەشێوەیەکی زانستی بخرێتە ڕوو و بە پێوەری زانستی بۆچونەکانمان جەدەل لەگەڵ ناسەلماندنی خۆی بکا کە بە ئینگلیزی پێی دەڵێن Disapprove

ئەمە شیوازێکی سەلماندن و فەربونی زانستیە کە جیاوازە لە شێوازی تەقدیسی دینی و دۆگمایی بە فکر و فەربون، کە بیروباوەڕی وشکەڵاتوو و دواکەتوو لە ڕۆژگاری ئەستا بەرهەم دەهێنێ. فەربون

بریتیە لە پرۆسەی بەکارھێنانەوەی فکر بۆ تێگەیشتن لە فکری کەسانی تر ،وەک هیگڵ دەڵێ" فکری کەسانی تر بەفکر نەبێ تێناگەین”.

لەبەشەکانی تردا لەسەر ئەو پرسیارانەی جێگای جەدەلن و لەو کۆڕەوە وەرم گرتوە قسە دەکەم.

لێرەدا بەلامەوە گرنگ بوو کە لەسەر چەمکی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە لەو کۆڕانەدا قسە بکەم. وە بڵێین بۆ دەبێ لە کۆڕ و گفتوگۆ و ڕەخنەکانماندا شێوازی بیرکردنەوە و مامەڵە لەگەڵ ڕەخنەدا بگۆڕین و ڕەخنە وەک ناکۆکی بۆ گەیشتن بەڕاستی تێبگەین، نەک ململانێی شەخسی و بەزاندنی تاکەکەسی و گروپی. ئەمە دەرگایەک بەڕووی گوێگرتن لەیەکتر و فێربوون لەیەکتر و هاوکاری کردنی یەکتر دەکاتەوە تا ئامانجی کار و گفتوگۆ و بەدواداچون و هەوڵە فکری و سیاسیەکان خستنەڕووی ڕاستی و ڕێگای زانستی و زەمینە سازکردن بۆ یەکگرتوویی بێت. ئەمە شێوازێکی هەرەوەزیانەی فکری و تیۆریە کە لە زانستدا بوەتە مایەی سەرکەوتنە گەورەکان و لە خەباتی چینایەتیشدا دەبێتە مایەی دەرچوون لەم دۆخە چەق بەستو و سێکتاریستیەی ئێستا و گەشەپێدانی فکری و سیاسی بزوتنەوەی کرێکاری.

ئەم میتۆدی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەیە لە پرۆسەیەکی کردەیی دایەلۆگ و کارکردندا جێگای خۆی دەکاتەوە و دەبێتە ئامڕازێکی گرنگی خەباتی تیۆری و فکریمان. پێویستە لێکدانەوەی زیاتر لەسەر ئەم کێشەی نەبونی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە یان ترس لە ڕەخنە لە کەلتوری فکریمان و تیۆری زانینماندا بکەین و گرنگی زیاتری پێ بدەین.

بەڵێ ئەوەی پێویستە ئەوەیە کە شێوازی بیرکردنەوە و مامەڵە لەگەڵ ڕەخنەدا بگۆڕین.

ئاسۆ کمال

دوا قەسیدەی ساڵی ٢٠٢١… شیعری: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

(ژیان کورتە، دەبێ جوانی بکەین)

وتەیەکی وەرگیراوە

جاران ڕۆژەکانم جێدەهێشت و
بەشوێن گوڵە بەیبوونەکانی خۆشەویستیدا
سێبەر بە سێبەر هەوری خەمم دەڕەواندەوە و
دەچووم لەسەر بەرزاییەکانی ئومێددا
تەماشای ئاسمانی پڕ لە ئەستێرەی پشت نووشتاوەی تەمەنی خۆمم دەکرد
جاران خۆمم لێدەبوو بە سەعلوکێکی دەرەوەی مێژوو و
یاخی یاخی لەشەوە هەرە تووش و تاریکەکاندا
گۆرانیم بۆ هەتاو دەوت
لەسەر شۆستەی برسێتیدا وێنەی نانم دەکێشا
ئێستا دوای ناسینی تۆ و هەناسە پڕ حەسرەتەکانی شیعر
خەمی هەڵگێرانەوەی ژیان
وێنەکانی ئەم تەمەنەی تەڵخ کردووم
ئێستاش د□ بێت لەژێر چەتری ئەو خۆشەویستییە گەورەیە
ڕەش بکەمەوە بە سپی
خەم و ئومێدیش بە جوانی
جەنگەڵ بە باخچەی خۆشنوودی
خۆشمان ببین بە گۆرانییەکی ئینسانیی

لە یاد ئەکرێم… شوان عەباس بەدری

ڕۆژێ دێ لە یاد ئەکرێم
هەروەک چۆن باڵندەیەکی کۆچەر
هێلانەکەی لە یاد ئەکات
هەر وەک چۆن ڕووبارێکی بە خوڕی
گیرودەی دەستی ووشکەساڵی
لە یاد ئەکرێت
هەر وەک چۆن چیا جێ پێی
کەڵە کێوییەکان لە یاد ئەکات
منیش لە یاد ئەکرێم
ڕۆژێک دێت لە یاد ئەکرێم
هەروەک چۆن شۆڕشگێرەکانی

دەشت و شاخ و دۆڵ و گوند و ناو دارستانەکان
دوای گەڕا نەوەیان
درووشم و بەڵێنەکانیان لە یاد ئەکەن و
نیشتمان بە زنجیرێکی ژەنگاوی قۆڵبەست ئەکەن
هەر وەک چۆن ناوی شەهیدەکان
بە دەستی حازرخۆرەکانی سەرکەوتن لە سەر کێلەکانیان
ئەسڕێتەوەو لە یاد ئەکرێن
هەر وەک چۆن مێژووی شێواو
بەرگی ڕاستی ئەپۆشێت و نەوەکانی دوای
شۆڕش و ئازادی چاوبەست ئەکات
لە یاد ئەکرێم
باش ئەزانم کە دواجار
لە ناو چنگێک فەرامۆشی کووشندەدا
هەر وەک یادگارییەکانی
خانەقا و چوخمە پیر و گۆچان بەدەستەکەی سەرشەقام و سابوونکەران و
جوولەکان و گەڕەک و کۆڵا نەکانی شارەکەم
لە یاد ئەکرێم و
دەستی شار
لە ناو مشتێ هەناسەی ساردی ئێوارە پاییزێکا
وونم ئەکات و ناوم و یادگارییەکانم
ئەداتە دەست کزە بایەکی بێ ناونیشان
ڕۆژ□ د□ □
هەر وەک چۆن
چۆلەکەی سەر درەختەکان و هاتنی پەرەسێلکەکان و نیگای ئاسکەکانی
شاریان لە یاد کرد
منیش لە یاد ئەکەن و
هەر خۆم ئەمێنمەوە و بستێ خاکی سلێمانی !

نووسـین وەکـو ئامرازێـك بۆ

مانەوەی مێژوو و شارستانیەتی مرۆڤ. نووسینی: هەرمان جەعفەر

مرۆڤ زۆربەی کات خەون بە جیهان و ژیانێکی باشتر دەبینێت، خەونەکانیش هەمیشە نابن بە ڕاستی، بەڵام دەکرێت جیهان و ژیان بە نووسین ڕازاوەتر و بەرجەستەتر بکەین.

نووسینیش، لە یەك وشە دەستپێدەکات و گەردوونێکی بێ کۆتاییشە. نووسین ئەو جیهانییە، کە جیا لە جیهانەکانی تر بە ئارامی دەتوانین بەهۆیەوە هەست و بۆچوونەکانمان دەربڕین و بە ڕیزکردنی وشەکان بپرژێینە سەر ویست و خولیاکانمان و بە ڕاستگۆیی بەخۆمان و دەوروبەرمان بڵێین ئێمە کێین؟ چیمان دەوێت؟ دەمانەوێت ببین بە چی؟

بەپێی توێژینەوەیەکی ڕێکخراوی یونسکۆ ساڵانە لە جیهان 2.2 ملیۆن پەرتووك بڵاودەکرێنەوە، بڵاوکردنەوەی ئەو ژمارە زۆرەی پەرتووك لە لایەك، لە لایەکەی تریش چەندان توێژینەوە و وتار و پەرتووکی ئەلیکترۆنی بڵاودەکرێنەوە، بە هەبوونی ئەو ژمارە زۆرە پێوسیتیەکی وەها بە نووسین دەمێنێتەوە؟ ئەمە ئەو پرسیارەیە دەکرێت ئاراستە بێت بەو کەسانەی دەیانەوێت بنووسن.

نووسین ئەو بەهرەیەی مرۆڤە تیایدا نووسەر دەتوانێت مەبەستەکان بخاتەڕوو، ئەمە لە بری ئەوەی نووسین تەنیا گێڕانەوە وا بێت. لە نووسین دەبێت نووسەر ئەوەی لەیاد بێت لە جیاتی ئەوەی شتەکانی بە خوێنەر بدات، ڕووداوە نووسراوەکانی نیشان بدات.

کاتێتی لەسەر کێشەکان بدوێین، لێکەوتە و چارەسەرەکانیان، نەوەك گوێگر و خوێنەری ئەوە بین کامە کەسایەتی چی پۆشیووە کە لە ئاهەنگێک بووە. هەر کاتێك دەستبکەین بە نووسین دەربارەی ئەو شتانەی لە ئەزموونی ژیانمان فێربووین، دەردەکەوێت ئەوانەی ئەو ئەزموونە نوسراوانە دەخوێننەوە ئاسانتر لە قورسی هەنگاوی سەرەتا و دەستپێکی هەر کارێك تێدەگەن و زیرەکانەتر دەستبەکاردەکەن.

نووسین و نووسەرەکان بەهۆی نووسینەکانیان تاریکییەکانی ژیان لادەبەن، ئازار دەگۆڕن بە خۆشی، بێ هیوایی، لە نەبوون بونیاد دەنێن، شکست و دۆڕان دەگۆڕن بە هیوا و سەرکەوتن.

لە نووسین، بیرۆکەی نوێ لە دایکدەبن، وەك ئەوەی نووسەر هاوسەرگیری لەگەڵ نووسین کرد بێت، لەگەڵ بەردەوامیی نووسین کۆرپەلەی نوێ دێنە ژیان، ئەو کۆرپەلانە پێکدێن لە بیرۆکەی نوێ. هەر کاتێك مر□ق بیرۆکەی نوێی بۆ دروست ببن، بێگومان نوسەر دوێنێ، ئەمڕۆ و داهاتووشی خاوەن تایبەتمەندی خۆیان دەبن.

زیاتر لەوەش، مر□ق ل□ سروشتی بایۆلۆجی خۆی خەیاڵ و وێناکردنی هەیە، یەکێك لە ڕێگا کاریگەرەکانی بەرجەستەکردنی خەیاڵ لە ژیانی ڕاستەقینە بە نووسینی خەیاڵی خەیاڵگەیە. خەیاڵکردنی مر□ق ب□ هەژمارن، بە هۆی نووسینەوەیان دەبنە بیرۆکەی ڕوون و داواکاری ژیرانە.

ئەوەی نووسین لە مێژووی مرۆڤایەتی گۆڕیوویەتی بێ پێشینە بووە، هەربۆیەش هەمیشە پێنووس بە شمشێر چوێندراوە، پێنووس هێمایەك بووە بۆ هێز و دەسەڵات.

کاتێك دەنووسین ، دەمانەوێت مێژوو، فەرهەنگ و جوانی ژیان بە زیندوویی بهێڵینەوە، تەنانەت ئەگەر نوسین نەبووایە نەوەی تازەی موسڵمانانەکان لە ئاواز و دێرەکانی قورئان بێ بەش دەبوون، کریستیانەکان بێ ئاگا دەبوون لە دواین ژەمی عیسا و جووەکانیش لە پەنا دیواری ڕۆژئاوای ئۆرشەلیم نزایان نەدەکرد و هیچ زانیاریان لەسەر ئاینەکەیان نەدەبوو.

کاتێک دەنوسین ب□ د□رووبەرمان دەڵێین ئێمەش هەین، بیردەکەینەوە و دەنگمان هەیە. ڕۆژ هەمیشە لە خۆرهەڵاتو□ هەڵدێت، کەوایە بەیانیەك هەردێت پێش هەمووان بەئاگا بێینەوە و ڕۆژەکە ببیت بە هی ئێمە. دەنگی نووسراومان ببیستن و دێر بە دێری بخوێننەوە.

گرنگ نیە کێ نووسینی دایهێناوە، گرنگ ئەوەیە یەکێکە لە دیارە بەنرخەکان لە مێژووی مرۆڤایەتی. بەهۆی نووسین نەوە دوای نەوە لە پەروەردە و فێرکردن و گواستنەوەی زانیاریەکان بەردەوام بوون.

لە هیچ ساتێکی تەمەن هێندەی ئەو کاتەی دەنووسن مرۆڤەکان لەگەڵ خۆیان ڕاستگۆ نین، چونکە گوناهبار نابین لەسەر خەیاڵ و بیرکردنەوەکانمان، ئاواش بەبێ ترس و بە ڕاستگۆیی هەست و ناخمان بۆ جیهانی دەرەوە دەکەینەوە. لە کاتی نووسین باوەڕێك هەیە لە ناخ و دەروونمان هیچ سزایەك و نەنگیەك نیە لەو دەنگە نووسراوەی ناخمان کە بە نووسین هاتۆتە بوون.

وێڕای ئەوەش، نووسین وەکو ئامرازێك بۆ زیندووماندنەوەی بیرەکەی کەسانی بلیمەت و بەهرەمەند لە نێو کۆمەڵگاکان پێویستی بە بەکرداریی کردن هەیە. ئەو کەسانەی دەنووسن دەبێت بزانن چۆن نووسینەکانیان دەبنە هۆی پێشکەوتنی کۆمەڵگە و تاکەکانی ئەو کۆمەڵگەیەی تیاییدا دەژین. مەرجە نووسەر خۆی لە کۆمەڵگە و فەرهەنگی نەتەوەکەی جیانەکاتەوە و شتی نوێ و سوودبەخش بە ئاخێوەرانی زمانەکەی بگەیەنێت.

لە ڕووی مێژوییەوە، پێش ئەوەی مرۆڤ فێربێت بنووسێت، سەدان هەزار ساڵ قسەیان دەکرد، پێکهاتەی زمانەکان بە ڕووداوێک یان نەخشەیەکی پتەوایی بە تەواویی لەناودەچوو، هەر بۆیەش ئەگەر دەستنووسێك لەو کاتانەوە مابێتەوە بێتە بەهایەک بۆ ئەوانەی جێنشینی ئێستای جوگرافیەکەی ئەوانن، هەروەك بێولف بۆ ئینگلیزەکان و گلگامێش بۆ سۆمەرییەکان و تەنانەت مەم و زینی ئەحمەدی خانیش بۆ ئێمەی کورد بێتە سەرمایەیەکی مێژوویی.

لە سەردەمی نوێگەریدا، نووسین ئامرازێکی کاریگەرە بۆ گفتوگۆکردن لەنێوان تاکەکانی کۆمەڵگە، نووسین زیاتر لە قسەکردن بۆ گفتوگۆکردن و ڕاگەیەنەوە لە نێوان تاکەکان، تەنانەت پیرۆزبایی کردنی بۆنە ئاینی و نەتەوەییەکانیش بەکاردەهێندرێت. کەسایەتییەکان بە گوێرەی توانای نووسین و کاریگەری نووسینەکانیان هەڵدەسەنگێندرێن، زیرەکی و لێهاتووی کەسەکان لەسەر ڕووپەڕی کاغەزەکان ڕەنگدەداتەوە.

نووسین هەر پەیوەندیدار نیە بە کەسانی نێو ئەکادیما و خوێندەواران، بەڵکو ئامرازێکە بۆ هەموو تاکەکان، هەر لە نووسینی ئیمەیلەکەوە تا دەگاتە نووسینی کتێبێك ئێمە ڕۆژانە پێویستیمان بەوەیە بنووسین، تا خۆمان بە کۆمەڵگە و جیهان بناسێنین و چۆنیەتی بیرکردنەوە و تێڕوانینمان بە ژیان بخەینە ڕوو.

لە هەمووی گرنگتر بۆ ئەو کەسەی دەنووسێت ئەوەیە ناچار دەبێت تاوەکو زیاتر بخوێنێتەوە، لەگەڵ بەرەوپێشچوونی توانای نووسینی کەسەکان پێداویستی فێربوونی زمانی نوێ و ناسینی زمان و فەرهەنگی نەتەوەکانی تریش زیاتردەبێت، ئەمەش وادەکات شێوازی ژیانی نوێ، بیرۆکەی نوێ و چۆنیەتی بەرەوپێش بردنی ژیان و کۆمەڵگەش لە ڕوانگەی جیاوازەوە بێتە نێو فەرهەنگی نەتەوە و کۆمەڵگەی نووسیار.

سەرەڕای هەموو ئەمانەش، نووسین یەکێکە لە هۆکارە کاریگەرەکان

تا□کو بتوانرێت ئامانجی پشت نووسینی کەسانی تربخوێنیدرێنەوە و مانا لە دڵی نوسەر هەڵبهێنرێتەە دەرەوە.

ڕۆشنبیری کورد و دواڵیزم بوون، میدیاکارێکی تۆزێک لیبڕاڵ بە نموونە..!—3… شەماڵ باروانی

بەشی سێیەم/

گەیشتووم بەو بڕوایەی تاکی کورد بە شێوەیەکی گشتی ڕقی لە هەموو جۆرە ڕەخنەیەکە و تەنها حەزی لە مەدح کردن و پییاهەڵگوتن و شاباش بەسەردا خوێندنەوەیە.

ئەی ئەوە نییە کاتێک شاهی و زەماوەندە و بەند گوتن و گۆرانی گوتندا، هونەرمەند، یان گۆرانی بێژ، یان بەندبێژێک
دێنن و شاباش بەسەر یەکتری دەخوێننەوە و لەکاتی شاباشەکەیا سنگیان دەردەپەڕێنن و ختکە دەیان گرێت و خۆیان وەکوو پاڵەوانێک دێتە بەرچاو!

لە بەشی یەکەمی ئەو نووسینەمدا باسم لە نووسەرێک کرد و قسەم لە سەر ئەوە کرد، کە لە لایەک دەیگووت ڕەخنە پیرۆزە و دەبێت هەموان بە ڕۆحێکی ڕیازی و دڵێکی فراوان و بە شێوەیەکی شارستانی ڕەخنە قبوڵ کەین و پێشوازی لە هەر ڕەخنەیەکی دڵسۆزانە و جوان و بەجێ و بنیادنەربکەین بکەین، کەچی لە ژێر هەمان ئەو قسانەی سەبارەت بە ڕەخنە، سێ جار کۆمێنتەکانی منی سڕینەوە، چونکو تەنها بۆچوونێکی جیاواز لەوەی ئەوەم نووسیبوو، کە دەڵێم ڕەخنە، لە ڕاستیا دەنا ڕەخنەش نەبوو.

لەو بەشەش باس لەمیدیاکارێک دەکەین.

میدیاکارێکی تری کوردی کەناڵی(ڕ)ˇ، کە لە کۆلێژی شەریعەیش، تاڕادەک هەم هاوڕێ و هەم مامۆستاشم بوو لە کۆلێژەکە و هەڵە نەبم لە قۆناخی سێی کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکان، وانەی (فیرەق)ی

پێدەگووتین.
بە حوکمی ئەوەی هەردووکمان کۆنەفەقێ و پێشووتر دوو بابای دۆگماتیزم و ئاڕاستە ئیسلامی سیاسی بووین و دواتر هەندەک گۆڕاین و بەرە و کراوەنە و لیبڕالیەت و سیکۆلاریزم و ئەو شتانە ڕۆیشتین و دەستبەرداری دۆگم و ئایدیۆلۆژیای بەرێمان بووین و ئێستا(کاتی کۆلێژ و ئێستا)ش، لە زۆر شت و سەبارەت گەلێک چەمک هاوڕا و هاو ڕوانین بووین و هێڵی فیکریمان □ا□□کی باش دەربارهی ک□م□□ک چەمکی وەکو سیکۆلاریزم و نوێگەری و کرانەوەی کۆمەڵ و سەلەفیزم گەرایی و ئیسلامی سیاسی و تاد.. لێکتری نزیک بوو.

جا ئەو بەڕێزە، بەر لە چەند ڕۆژێکە لە فەیسبووکەکەی خۆی پۆستێکی کردبوو گلەیی ئەوەی کردبوو:
کە خەڵکێک هەیه جیقڵدان تەنگە و جوێن دەدات و تەشهیرات دەکات و نووسیبووی(لەو هەرێمە کەس بۆی نیە گچکەترین پرسیار بکات، نەک لەسەر بنەما بڕاوە (قطعي)یەکانی ئیسلام، بەلکو لەسەر تێگەیشتنی باوی کۆمەلگە بۆ ئایین ئەگەر خورافیاتیش بێت، دنیایەک هەرەشە، جنێو، شکاندن، ناوزراندن، تۆمەت و بوختان بۆ هەلبەستن .
لەو کاتەشدا بەشێک لە ئیسلامی و هەلگرانی نوێخوازی ئایینی کە بەدرێژایی ژیانیان باسی پێکەوەژیان، ئازادی رادەربرین، چاکسازی و دیدی نوێ دەکەن بۆ ئیسلام پێش ئایینداری تەقلیدیەکان دەکەونە هێرش کردن،)
کەچی کۆمێنتێکم بۆ ئەو کاک دکتۆر ڕەخنەگر و بەڕێز پرۆفیسۆر و ئەلنوێخواز و بابا میدیاکار و عەلاسی سینگفراوان و کاکە نیمچ□ لیبڕاڵە و تۆزەک سیکۆلاریستە کرد و تەنها گووتم: ئەو کەناڵەی تۆ بەرنامە ئایینەکانی چێشتی مجێور و زۆر بێ سەرو بەرن و فەوزا بەڕێوەیان دەبات و من هێچ پلانێکیان لە پشتەوە نابینم، کە ئامانج لێی هۆشیارکردنەوەی تاک و ڕیفۆزم و چاکسازی کردن بێت لە ئایین و تەرحردنی تێزێکی تازە و ڕوێکی تری ئایین و ڕوئیا و ئاڕاستەیەکی تری لیب□ا□□ی ناو بازنەی ئایین و خوێندنەوەیەکی تری جیاوازی تێکستەکانی ئایین بێت، بە تایبەتی بەرنامەکەی بەڕێزت هیچ هێڵێکی دیاریکراوی نییە و ئەمرۆ لیبڕاڵێک، یان □وناکبیرێکی بواری ئایین ناسی بانگهێشت□ک□یت و بەیانی فێندەمێنتالیستێک، یان فەریکە فەقێیەکی نەخوێندەوار دەهێنیت و ئەوەی دوێنێت هەمووی زەڕبی سفر دەکەیتەوە و کورد وتەنی ڕیسک□ دەکەیتەوە بە خوری و ئینجا لە بەرنامەکەت کۆمەڵەک بابـەتی زۆر سادەی فیقهی د□رووژێنیت، کە هیچ سودێکیان نییە و هێندەی مەبەستت لێیان خۆ دەرخستنە، هێندە ئامانج لێی چاکسازی و شتی ترنییە.

پاشان تۆ باسی شتی گرنگ و جدی و بابەتی فیکری هەر ناکەیت و ئینجا بەم پێشنیازکرد و پێم گووت: هەوڵدە هەندێک سوود لە ئەزموونی دوو بەرنامەی ئاینینی فلان کەناڵ و فیسار بەڕێز وەربگریت.

کەچی یەکسەر بە ئەوەی گفتوگۆمان بکات و شتێک لە سەر ڕەخنەکەی من بڵێت، کەمەنتەکەی سڕیمەوە!

حەسەن زیرەک، هونەرمەندێکی ئامێرناس… دکتۆر: مەولود ئیبراهیم حەسەن

[بۆ خوێندنەوەی ئەم لێکۆڵینەوە دەربارەی زیرەکی هونەرمەند، کلیکی ئێرە بکەن…]

MawlodEbrahim_ZirakDownload

بۆچی گوێ لە ڕۆشنبیر ناگیرێت؟… زانا ڕەزاق

یەکەم چونکە لەسەرەتاوە ئەوان خۆیان کردە لایەنگری لایەنێک وەکو کەسێکی ئەکادیمی نەبینران،
حزبەکانیش کەسانێکی وەک ڕۆشنبیر هەبوو تا ئێستاش بەردەوامە.

دووەم چونکە ڕۆشنبیرانەکان لەنێو خۆیان هەماهەنگی و ڕێککەوتن و پێکەوەیان نییە .

سێیەم چونکە کاتێک دەڵێن بۆچی گوێمان لێناگرن ئەمە لەڕووی دەروونییەوە بەشێکە لە خۆبچووکردنەوەیان، سیاسییەکانیش بەوە زیاتر

ئەوەی لا بچووکتر دەبێتەوە !
چوارەم ڕۆشنبیران لەنێو خۆیان دابەشن و هەر خەریکی ڕەخنەی دوژمنکارانەن لە یەکتری لەجیاتی ڕێز زیاتر لە یەکتری بگرن بۆچوون و ڕەخنەکانی یەکتر بەهەند وەرگرن دەچن زیاتر ڕێز لە ڕۆشنبیرە بیانیەکان و کەسانی تر دەگرن، بەسەریاندا هەلدەلێن .
کێشە نیە ڕێز لەوانیش بگرن بەس خۆتان لەگەل یەکتری وابن، یەکەمجار بۆ خۆتان وابن.
پێنجەم چونکە ئەوە وەک دوژمنێک دەبینرێن ئەمەش پیلانی دوژمنانی کوردستانە کە ڕۆشنبیرانێک لەگەل سیاسیانێک بکاتە دوژمن ، بەلام هی بەدەست دەبینرێت وانیە.
هەر بۆ نموونە مرۆڤێک ئەگەر دەستێک لەگەل دوژمنێکی هەبێ هەردووکیان یەک ئەمر بەسەر مرۆڤەکە بکەن
بەقسەی کێ دەکات؟
شەشەم چونکە ڕۆشنبیران زیاتر وەک دووبەرە دەبینرێن ئەمەش نەک تەنیا ئەوان بەلکو گروپە ئایدۆلۆژییەکانیش گوێ لە هی خۆیان زیاتر دەگرن تا هی بەرامبەر ، یانی تەنیا ڕوویەکی باس دەکەن ڕوویەکی تر باس ناکەن .
حەوتەم ڕۆشنبیرانێک زۆر دەلێن کەس گوێ ناگرێت ،
چۆن گوێ بگرێت؟
تۆ دەلێی پەروەردە خراپە
ئەی باسی بۆ بکە بە دیل و بیرەکەی پێبدە ،
یانی باسی کێشەکان و هۆکارەکانیش بکە لەگەل چارەسەرەکەی .

“فەرید ئیلهامی” ئامێری ڕەسەن و کۆنی کوردی تەنبوور لە هەرێمی کوردستان زیندوو دەکاتەوە

مەنسوور جیهانی –

موزیکزانی ناوداری کورد “فەرید ئیلهامی” ئاوازدانەر، توێژەر، گۆرانیبێژ و ژەنیاری تەنبوور، لە گەورەترین پڕۆژەی هونەری خۆیدا دەیەوێت کە ئامێری ڕەسەن و کۆنی کوردی تەنبوور لە هەرێمی کوردستان زیندوو بکاتەوە.

موزیکزانی بەئەزموونی کورد “فەرید ئیلهامی” کە ئێستاکە لە هەرێمی کوردستان نیشتەجێیە لە گەورەترین پڕۆژەی هونەری خۆیدا، بە دامەزراندنی ماڵی تەنبووری “ئەیاز”، بە دیکۆمێنت کردنی مەقامە ڕەسەنەکانی کوردەواری تەنبوور، وانە گوتنەوە و فێرکردنی گەنجانی کورد و هەروەها چەندین کاری هونەری بەنرخی دیکە، دەیەوێت کە ئامێری ڕەسەن و کۆنی کوردی تەنبوور لە هەرێمی کوردستان زیندوو بکاتەوە و خەڵکانی کورد، زیاتر ئاشنا و شارەزای ئەم ئامێرە ڕەسەنە بن.

ئیلهامی ماوەی 15 ساڵە کە سەبارەت بە ئامێری تەنبوور توێژینەوە دەکات و دەرئەنجامی ئەم توێژینەوانە ئەڵبوومی شانامەی کوردی بە ناونیشانی “مەقامی ئەفسانەکانی 2” بە دەنگی هەرمانی مامۆستا “شەهرام نازری”، کتێبی “هەزارەی تەنبوور” و چەندین بەڵگە فیلمی کوردی وەکوو ئینسکلۆپیدیایەکی ئامێری تەنبوورە کە تا ئەم ساتە وەختە بە بیانووی جۆراوجۆروە بڵاونەبوونەتەوە و هیوادارە کە لە چوارچێوەی پڕۆژەکانی ماڵی تەنبووری “ئەیاز” لە هەرێمی کوردستان پشتیوانی لیبکرێت و بخرێتە بەر دەستی هۆگرانی هونەری موزیک و ڕۆشنبیری کوردییەوە.

جێی ئاماژە پێدانە کە شانامە خوێندنی کوردی لەو مەلۆدییە ڕەسەن و ونبووە کوردیانەیە کە بە درێژایی سەدان ساڵ، تەمەنی هەیە.

“فەرید ئیلهامی” زیاتر لە 15 ساڵە وەکوو ئاوازدانەر و ژەنیاری تەنبوور لە تەنیشت مامۆستا “شەهرام نازری” کۆنسێرتی جۆراوجۆری لە ناوخۆ و دەرەوەی ئێران پێشکەش کردووە و لەم ماوەیەدا لە بواری تێکەڵاوکردنی شیعر و مۆسیقا و هەروەها شێوازیی گۆرانی خوێندنی دروست لە خزمەت بەڕێزیاندا بووە، لە بیست و پێنجەمین خولی فێستیقاڵی نێودەوڵەتی “گەلاوێژ” لە تەلاری هونەری شاری سلێمانی یەکەمین جار بوو کە ئەم موزیکزانە کوردە لە بەرچاوی مامۆستا نازری وەکوو بینەر و میوانی تایبەت؛ گۆرانی بخوێنێت. هەر بەم بۆنەیەوە بە دابوونەریتی کۆنی تەنبوور، پێش دەستپێکی ئەم کۆنسێرتە، چووە خزمەت مامۆستاکەی و بە ماچ کردنی دەستەکانی پاڵەوانی مۆسیقای کوردستان و ئێران، ئیزنی لێوەرگرت و چووە ڕیزی

گۆرانیبێژە کوردەکانی مۆسیقای مەقامی تەنبوورەوە.

“فەرید ئیلهامی” لە دوایین پڕۆژەی هونەری خۆیدا بە ئیزن وەرگرتن لە مامۆستا “شەهرام نازری” گۆرانیبێژی ناوداری کورد، گرووپی موزیکی “ئەفسانەی ڕۆژهەڵات”ی mystical music of East بە تێکەڵاوییەک لە مۆسیقای نەتەوە جۆراوجۆرەکان دامەزراند و هەروەها چالاکییەکانی خۆی وەکوو گۆرانیبێژی کوردی موزیکی مەقامی تەنبوور دەست پێکرد.

گرووپی موزیکی “ئەفسانەی ڕۆژهەڵات” بە سەرپەرەستی “فەرید ئیلهامی” ئاوازدانەر و ژەنیاری تەنبوور، بە هاوکارییەتی لەگەڵ “محەمەد عەلی محەمەد حەسەنی” (دەنەواز) ژەنیاری بەنجۆ لە بەلووچستان، خاتوو “مینا دریس” گۆرانیبێژی عەرەبی ئەهوازی، خاتوو “زینوو حەسەن راوی” گۆرانیبێژ لە هەرێمی کوردستان، خاتوو “غەزالە شیرازی” ژەنیاری چەلۆ و “ئەمین حەیدەری” ژەنیاری عوود لە ئێران، “نەبیل یوسف شەریداوی” ژەنیاری عوودی عەرەب، “دەرشەن جووت سینک ئانەند” ژەنیاری تەبلا لە هیندستان و “هەژار زەهاوی” ژەنیاری دەف لە هەرێمی کوردستان، لە یوبیلی زیوینی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی “گەلاوێژ” چەندین پارچە موسیقای مەقامی تەنبوور، مۆسیقای سیکەکانی هیندستان، مۆسیقای تەریقەتی چشتییەی بەلووچستان، مۆسیقای سۆفی عەرەب و هەروەها شیعرەکانی حەزرەتی مەولانا جەلالەدینیان پێشکەش کرد.

دوایین کۆنسێرتی “فەرید ئیلهامی” وەکوو ژەنیاری ئامێری تەنبوور بە هاوکارییەتی لەگەڵ مامۆستا نازری و “سابیر نەزەرگاهی” ژەنیاری دیوان بە بیست و پێنجەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی “گەلاوێژ” دەگەڕێتەوە کە تیایدا مەقامی کوردی “ساروخانی” لە مەقامەکانی کۆن و باستانی تەنبوور بە شیعری سەید “یەعقووب ماهیدشتی”یان پێشکەش کرد.

وێنەکان: مەنسوور جیهانی

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://instagram.com/farid_elhami_official?igshid=YmMyMTA2M2Y=

لینکی دانلۆدی کۆنسێرتەکانی “فەرید ئیلهامی”:
https://we.tl/t-XNYJn6hVxL